

RUSYA TÜRKLERİNİN KURUCU MECLİS SEÇİMLERİNE KATILIMLARI VE SONUÇLARI*

 Ülkü ÇALIŞKAN^a

Öz

Bu çalışmada, Rusya Türklerinin yaşadıkları bölgelerdeki Kurucu Meclis seçim sonuçları karşılaştırılmış, analiz ve değerlendirmesi yapılmıştır. Kazanan Müslüman milletvekillerinin isimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Seçim hazırlıkları, Geçici Hükümet iktidardayken başladığından süreç bu dönemden itibaren incelenmiştir. Ayrıca Petrograd'a gelen Müslüman milletvekillerinin faaliyetlerinin aydınlatılmasına çalışılmıştır. Dönemin kaynakları haricinde seçim bölgelerindeki oylama sonuçları üzerinde çalışan Rus araştırmacıların verilerinden istifade edilmiştir. Buna göre, Şubat İhtilali sonrasında Rusya Türklerinin ortak amacının mecliste mümkün olduğu kadar çok Müslüman milletvekilinin olmasını sağlamak, millî talepleri gündeme getirmek ve mecliste kendi lehlerine kararlar alınması yönünde girişimde bulunmak olduğu söylenebilir. Seçimler, 12-14 Kasım 1917 tarihleri arasında 82 seçim bölgesinin yarısından çoğunda zamanında yapıldı. Genel olarak Kurucu Meclis seçimleri 3 aydan fazla sürdü. Ancak çeşitli sebeplerle seçimlerin ertelendiği, yapılsa bile sonuçlarının tam olarak alınmadığı ya da hiç yapılmadığı bölgeler arasında Batı Türkistan oblastları başta geldi. Seçimlerde her bölgede tek milletvekili aday listesinin oluşturulmasına dikkat edilmedi. Uygun olduğu takdirde sosyalist partilerle blok kurma kararına üç bölge hariç uyulmadığı anlaşılmaktadır. Türkler, çoğunlukla kendi milletvekili aday listelerine oy vermeyi tercih ettiler. Türklerin oy kullandığı bölgelerde kendi listeleri başarılı değilse genellikle seçimleri Sosyalist Devrimciler Partisi kazandı. Seçimlerin hiç yapılmadığı yerler hariç aralarında gayri Türk Müslüman milletvekilleri ve Müslüman listesinde olmayan Türk milletvekilleri de dahil edilmekle birlikte 68 milletvekili Kurucu Meclis'e girmeye hak kazandı. Meclisin ilk ve tek oturumuna 11 Müslüman milletvekilinin katıldığı tespit edilebildi. 5 Ocak 1918 tarihinde kurulan fraksiyona "Müslüman Sosyalist Fraksiyonu" adının verilmesi ve genel olarak seçim sürecine bakıldığında seçilen bütün milletvekillerinin bu fraksiyonda birleşmesi pek mümkün görünmemekteydi. 17 Ocak 1918 tarihinde yayımlanan kararnameyle bazı fraksiyon milletvekillerinin katılımıyla Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı Müslüman Komiserliği kuruldu. Bir kısım Türk milletvekilleri ise iç savaş esnasında Samara'da kurulan Kurucu Meclis Üyeleri Komitesi'yle (KOMUÇ) birlikte Bolşeviklere karşı mücadele etmeyi tercih etti.

Anahtar kelimeler: Rusya tarihi, Kurucu Meclis, seçimler, Rusya Türkleri, Müslüman milletvekilleri, Müslüman Sosyalist Fraksiyonu.

* Bu makale 7-8 Kasım 2020 tarihlerinde gerçekleştirilen 3 Uluslararası Türk-Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi'nde tarafımızca sunulan "Rusya Türklerinin Kurucu Meclis Seçimlerine Katılımları ve Sonuçları" başlıklı tebliğin geliştirilmiş halidir.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ulkucaliskan@hotmail.com

PARTICIPATION OF RUSSIAN TURKS IN THE ALL-RUSSIAN CONSTITUENT ASSEMBLY ELECTIONS AND ITS RESULTS

Abstract

In this study, the results of the All-Russian Constituent Assembly election in the regions where Russian Turks live were compared, analyzed and evaluated. The names of the winning Muslim deputies were tried to be determined. Since the preparations for the elections started while the Provisional Government was in power, the process has been examined since this period. Also it has been tried to be illuminated activities of Muslim deputies who came to Petrograd. Except for the sources of the period, the data of Russian researchers working on voting results in electoral districts were used. Accordingly, it can be said that the common aim of the Russian Turks after the February Revolution was to ensure that there were as many Muslim deputies as possible in the parliament, to bring national demands to the agenda and to make an attempt to make decisions in their favor. Elections were held on timely in more than half of the 82 electoral districts between 12-14th of November 1917. Generally, The All-Russian Constituent Assembly elections lasted more than 3 months. However, West Turkestan oblasts came first among the regions where elections were postponed for various reasons even if they were held, the results couldn't be achieved completely or couldn't not be held at all. No attention was to paid to the creation of a single candidate list in each region during the elections. It is understood that decision to establish a block with socialist parties if appropriate wasn't enforced except for 3 regions. Turks mostly chose vote for their parliamentary candidate lists. In the regions where the Turks voted, if their lists were not successful, Party of the Socialist Revolutionaries usually won the elections. Except for districts where elections were never held, 68 deputies were eligible to enter the All-Russian Constituent Assembly, although non-Turkish Muslim deputies and Turkish deputies not on the Muslim lists are included. It was determined that 11 Muslim deputies attended the first and only session of the assembly. It seemed unlikely that all the elected deputies could unite in this faction because faction established on January 5, 1918 was named the Muslim Socialist Faction and when the election process was generally considered. With the decree published on 17 January 1918, the Muslim Commissariat affiliated to the People's Commissariat of Nationalities was established with the participation of some faction deputies. Some Turkish deputies preferred to struggle against the Bolsheviks together with the Committee of Members of Constituent Assembly (KOMUCH), which was established in Samara during the civil war.

Keywords: History of Russia, the All-Russian Constituent Assembly, elections, Russian Turks, Muslim deputies, The Muslim Socialist Faction.

УЧАСТИЕ ТЮРКСКИХ КАНДИДАТОВ В ВЫБОРАХ ВО ВСЕРОССИЙСКОЕ УЧРЕДИТЕЛЬНОЕ СОБРАНИЕ И ИХ РЕЗУЛЬТАТЫ

Аннотация

В данном исследовании произведена попытка сравнения, анализа и оценки результатов выборов в Всероссийское Учредительное собрание в регионах проживания тюркских народов. Произведены попытки выявить имена избранных депутатов-мусульман. Верхней границей исследования берется подготовка к выборам, которая началась, когда у власти еще находилось Временное правительство. Также в

статье предпринята попытка осветить деятельность приехавших в Петроград депутатов-мусульман. Помимо анализа источников за этот исторический период, в работе проведен комплексный историографический анализ работ российских исследователей, изучающих результаты голосования во Всероссийское учредительное собрание по избирательным округам. Можно отметить, что главная цель тюркских избирателей после Февральской революции заключалась в том, чтобы обеспечить избрание максимального количества мусульманских депутатов в российский представительный орган, внести в его рабочую повестку их национальные требования и повлиять на положительное для них решение данного вопроса. В период с 12 по 14 ноября 1917 г. выборы прошли своевременно более чем в половине из 82 избирательных округов. В целом выборы во Всероссийское Учредительное собрание длились более 3 месяцев. Однако области Западного Туркестана заняли первое место среди тех российских регионов, где выборы были аннулированы по различным причинам, даже если они и были проведены, их результаты не могли быть обнародованы. Тем не менее, в период избирательной кампании представителями тюркских народов не было уделено должного внимания формированию единого списка кандидатов в каждом регионе во время выборов. Оказалось, что решение, принятое кандидатами-выдвиженцами от тюркских народов о создании блока с социалистическими партиями в случае необходимости зачастую не исполнялось практически повсеместно, за исключением 3 регионов. Тюркские избиратели в основном голосовали за свои списки кандидатов в депутаты. В регионах, где голосовали тюркские избиратели, если их списки не проходили, обычно побеждала партия эсеров. За исключением тех округов, где выборы не проводились, во Всероссийское Учредительное собрание было избрано 68 депутатов-мусульман, хотя в него включены депутаты-мусульмане и не тюркских народов, кроме того, избраны были тюркские депутаты и не по мусульманским спискам. Было установлено, что на первом и единственном заседании Всероссийского Учредительного собрания присутствовали 11 депутатов-мусульман. Вместе с тем, еще перед заседанием казалось маловероятным, что все избранные депутаты смогут объединиться в одну фракцию. Созданное объединение на собрании 5 января 1918 года, называлась фракцией мусульман-социалистов и не включало всех депутатов-мусульман. По указу, опубликованному 17 января 1918 года, при Народном комиссариате по делам национальностей был создан мусульманский комиссариат с участием некоторых депутатов-тюрков от фракции этого собрания. Другие же тюркские депутаты предпочли бороться против большевиков вместе с Комитетом членов Учредительного собрания (КОМУЧ), который был создан в Самаре во время гражданской войны.

Ключевые слова: История России, Всероссийское учредительное собрание, выборы, тюркские народы России, мусульманские депутаты, фракция мусульман-социалистов.

Giriş

Bu çalışmada Rusya Türklerinin Kurucu Meclis¹ seçimlerine katılımları ve sonuçları değerlendirilirken Sosyalist Devrimci Milletvekili Nikolay Vladimiroviç Svyatitskiy, Rus tarihçiler Leonid Mihayloviç Spirin ve Lev Grigoryeviç Protasov'un hazırladığı ülke genelindeki seçim sonuçlarını kapsayan verileri ve tablolarından faydalanılmıştır². Svyatitskiy, 1917 yılı sonları 1918 yılı başlarında kendi hesaplamaları için başkent ve guberniya gazeteleri haberlerinden ve Batı, Güneybatı, Romanya cepheleri, Karadeniz donanmasından alınmış ama bir şekilde yayımlanmadan kalmış verilerden istifade ederek 54 seçim bölgesinin (47 sivil, 7 askerî) partilere göre oy dağılımını verdi. Spirin, "Gosudarstvennyy Arhiv Rossiiskoy Federatsii (GARF)"³ arşivi, yerel arşivler, dönemin gazeteleri ve diğer kaynaklara istinaden verilerini ve tablosunu hazırladı. Protasov, "Gosudarstvennyy Arhiv Rossiiskoy Federatsii (GARF)", "Rossiiskiy Tsentri Hraneniya i İzuçeniya Dokumentov Noveyşey İstorii (RTSHİDNI)" arşivleri, yerel arşivler, dönemin gazeteleri, diğer kaynaklara istinaden verilerini ve tablosunu hazırladı. Rusya Türklerinin yaşadıkları bölgelere göre seçim sonuçlarının karşılaştırma, analiz ve değerlendirmelerinin yapıldığı Rusça ve Türkçe herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

20. yüzyılın başlarında Rusya İmparatorluğu'nda yaşayan 30 milyon Müslümandan yaklaşık 25 milyonunu Türk kökenli halklar oluşturmaktaydı⁴. Bu yüzden "Rusya Müslümanları" ifadesi hem söz konusu dönemde hem de bu dönemle ilgili çalışmalarda onları tanımlayan bir ifade olarak kullanılmaktadır. Buna rağmen gayri Türk Müslüman halkların seçim sonuçları verileri değerlendirilmediğinden "Rusya Türkleri" ifadesi makalenin başlığında kullanılmıştır. Ancak milletvekili listesi oluşturulurken bütün Müslüman milletvekillerinin ve Müslüman listesinde olmayıp seçimi kazanan Türk milletvekillerinin isimleri listeye dahil edilmiştir. Milletvekili listesinin temelini oluşturan en önemli iki kaynaktan birisi "Gosudarstvennyy Arhiv Rossiiskoy Federatsii (GARF)" arşivindeki Kurucu Meclis'le ilgili belgelerin bir kısmının 1930 yılında basıldığı

¹ Yeni bir anayasa hazırlamak amacıyla halk tarafından seçilmiş temsilcilerin bir araya geldiği meclise "Kurucu Meclis" denmektedir. Rusya'da bu fikrin kökleri 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar gitmektedir. Devrim düşüncesiyle bağlantılı olarak 20. yüzyılın başlarında Rus sosyalist partilerin programlarına girmiştir. Tarihi gelişim süreci, 27 Şubat Devrimi sonrası partilerin ve Geçici Hükümet'in Kurucu Meclis'e yönelik tutumu, seçim hazırlıkları için bkz. Ramin Sadıgov, "Rusya Kurucu Meclisi: Tarihi Gelişimi ve Bolşevikler Tarafından Feshi," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016): 906-920; Ülkü Çalışkan, "Geçici Hükümet ve Rus Kurucu Meclisi Seçim Hazırlıkları," *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi* 4 (2020): 36-54. Ayrıca Kurucu iktidar kavramı için bkz. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar* (Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2016).

² *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye* (Tsentrarhiv 1917 god v Dokumentah i Materialah pod red. M. N. Pokrovskogo i Ya A. Yakovleva) (pod. k pečati İ. S. Malçevskiy) (Moskva, Leningrad: Gosudarstvennoye İzdatelstvo, 1930), 3-5; Leonid Mihayloviç Spirin, *Rossiya 1917 god iz İstorii Borbu Politiçeskih Partii* (Moskva: Misl, 1987), 273-328; Lev Grigoryeviç Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye İstoriya Rojdeniya i Gibeli* (Moskva: ROSSPEN, 1997), 327-354, 363-366; Oleg Nikolayeviç Znamenskiy, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye İstoriya Sozıva i Politiçeskogo Kruşeniya* (Leningrad: İzdatelstvo Nauka, 1976), 259.

³ Bu arşiv 1920 yılından itibaren belirli dönemlerde farklı isimlerle anılmıştır. Spirin'in çalıştığı dönemde arşivin adı "Tsentralny Gosudarstvennyy Arhiv Oktyabrskoy Revolyutsii, Vışşih Organov Gosudarstvennoy Vlasti i Organov Gosudarstvennogo Upravleniya (TsGAOR SSSR)" (1961-1992) idi.

⁴ Aleksandr Tamarin, *Musulmane na Rusi* (Moskva: İzdaniye D. Ya. Makovskogo, 1917), 23.

Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye başlıklı kaynaktır⁵. Diğeri ise yine aynı arşivde bulunan fakat Prezidentskaya Biblioteka imeni B. N. Yeltsina dijital kütüphanesinden ulaşılabilen *Alfavitnyy Spisok Çlenov Uçreditelnago Sobraniya* başlıklı belgedir⁶. Dolayısıyla dönemin diğerkaynakları ve güncel çalışmalara istinaden tespit edilebildiği kadarıyla Kurucu Meclis'e girmeye hak kazanan Türk ve gayri Türk Müslüman milletvekillerinin listesi de ilk kez toplu halde oluşturulmuştur. 5 Ocak 1918 tarihli⁷ Kurucu Meclis oturum konuşmaları değerlendirilirken tutanakların 1918 yılındaki baskısı kullanılmıştır.⁸

Rusya Müslümanlarının 1917 Şubat Devrimi sonrasında toplanması gündeme gelen Kurucu Meclis için seçim hazırlıkları, taktik ve stratejilerinin belirlenmesi, Geçici Hükümet zamanında millî kongrelerin toplanmasıyla ve Millî Şura'nın (Sovyet) faaliyetleriyle başlamıştır. Çünkü halihazırda hükümet, Kurucu Meclis'i toplamayı vaat etmekte ve bu konuda farklı sosyalist gruplar tarafından desteklenmekteydi. Bu yüzden birbirini tamamlayan bir süreç olması dolayısıyla en azından genel eğilimi yansıtmak açısından önce Bolşevik İhtilali öncesi toplanan Rusya Müslümanları Kongrelerinden bahsedilecektir⁹.

Rusya Müslümanlarının millî haklarını elde etme ve Geçici Hükümet'e seslerini duyurma mücadelesi yerel ölçekte toplanan kongrelerle başladı. Millî yerel kongrelerde başka önemli konuların yanı sıra gelecekte Rusya devletinin idare şekli, kendi mukadderatları, Kurucu Meclis seçimleri ve ona katılım konuları tartışıldı. Bu durum mecliste devletin idare şeklinin kararlaştırılacağı tartışmalarda; Müslüman milletvekillerinin taktiksel birliğini sağlama, uygun siyasi şartlardan azami ölçüde faydalanma ve mümkün olduğunca çok Müslüman milletvekilinin meclise girmesini sağlama düşüncesinden kaynaklandı. Ayrıca Kurucu Meclis'e yönelik hazırlıklar, Geçici Hükümet'in siyasi adımlarıyla eş zamanlı olarak ilerledi. Belli başlı toplantı, miting ve kongreler Petrograd, Moskova, Kazan, Orenburg, Ufa, Samara, Taşkent, Akmesic, Bakü gibi şehirlerde yapıldı. Bu süreçte, Kırım Tatarları, bazı İdil Ural Tatarı ve Kuzey

⁵ Arşivin 1925-1931 yılları arasındaki adı, "Arhiv Oktyabrskoy Revolyutsii (AOR)" idi. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 116-138.

⁶ Belge tasnifi 1941-1961 yılları arasındaki döneme aittir. Arşiv o zaman "Tsentrálny Gosudarstvennyy Arhiv Oktyabrskoy Revolyutsii i Sostsialistiçeskogo Stroitelstva SSSR" adını taşımaktaydı. "*Alfavitnyy Spisok Çlenov Uçreditelnago Sobraniya*" Fond: Kantselyariya Tavriçeskogo Dvortsa Rossiiskoy, Opisi: 1917-1918 gg., 2-13. Erişim Tarihi: 4.10.2020 <https://www.prlib.ru/item/465804>.

⁷ 1 Şubat 1918 öncesi tarihlerde Rusların kullanmış olduğu Jülyen Takvimi esas alınmıştır.

⁸ *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye'*de Kurucu Meclis'in oturum tutanağı da yayımlanmıştır. 1918 yılında ilk yayımlanan oturum tutanağıyla arasında bazı farklılıklar vardır. Kaynaktaki oturum tutanağına Bolşevikler tarafından bazı müdahalelerin olduğu düşünülmektedir. *Uçreditelnoye Sobraniye Stenografiçeskiy Otçet*, peçataetsiya po rasporyajeniyu pedsatelya Uçreditelnogo Sobraniya (Petrograd: Tipografiya Arend. Akts. O-va Dom Peçati, 1918); *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 3-111.

⁹ Tespit edilen Türkçe çalışmalarda Müslüman kongrelerinde alınan kararlar, Millî Şura'nın faaliyetleri ve Avrupa Rusyası'ndaki bazı önemli şehirlerde Kurucu Meclis milletvekili adaylarının isimleri hakkında bilgiler vardır. Geçici Hükümet döneminde yapılan yerel kongrelerde Kurucu Meclis'le ilgili alınan kararlar, Millî Şura Yürütme Komitesi'nin bu konudaki faaliyetleri, Rusya Müslümanlarının yerel seçimlerdeki tercihleri ve sonuçları ayrı bir araştırma konusu olabilir. Bkz. Nadir Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi (İç Rusya ve Sibirya Müslüman Türk Tatarlarının Millet Meclisi 1917-1919)* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998); Abdullah Gündoğdu, "İki Devrim Arasında Rusya'da Siyasi Katılım ve Türkler," *XVI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (20-24 Eylül 2010)* (2015): 1-32.

Kafkasyalı aydınların öne sürdüğü kültürel özerklik (millî medeni muhtariyet) seçeneği hariç çözüm olarak federatif devlet ilkeleri içerisinde millî territoryal otonomilerin kurulması kararı ön plana çıktı (millî mahalli muhtariyet).¹⁰ Ancak Kırım Türkleri kültürel özerklik kararı aldıkları zamanlarda bile Rusya devletinin millî federatif demokratik cumhuriyet olarak düzenlenmesi taraftarı oldular.¹¹ 1-11 Mayıs 1917 tarihleri arasında Moskova'da toplanan Rusya Müslümanları Kongresi'nde federasyon kararı 271 muhalif oya karşılık 446 lehte oyla kabul edildi. Rusya Müslümanları, millî territoryal otonominin yanı sıra nüfus çoğunluğunu sağlayamadıkları bölgelerde kültürel özerkliği uygulamak yönünde fikir beyan ettiler.¹² Aslında kongrede otonomilerin nitelikleri ve sınırları tam olarak belirtilmedi.¹³

Kongrede Kurucu Meclis seçimleri öncesinde Müslümanların kendi aralarında demokratik blok meydana getirmeleri, genel ve yerel seçimlerde anarşistler hariç diğer sosyalist partilerle ittifak yapılabilmesi, siyasi eylem ve taktik meseleleri için gerekli tüzüğün kongre sonunda kurulacak olan Millî Şura tarafından hazırlanması kararları alınmıştır.¹⁴ Kararlar kısmında belirli bir sosyalist partinin adı zikredilmemiştir. Çünkü bu partiler programlarında aralarında farklılıklar olsa da bir şekilde gayri Ruslara kendi geleceklerini istedikleri gibi düzenleme hakkı vermekteydi. Müslümanların lehine olacak durumlarda anarşistler hariç hepsiyle anlaşma ortamı yaratılmak istenmiştir. Hem yerel yönetim hem de Kurucu Meclis seçimlerinde sosyalist partilerle ittifak temayülünün belirmesi önemli bir noktadır. Kongre döneminde henüz yerel yönetim seçimlerine başlanmamıştı. Yine kadınlara siyasal haklarda erkeklerle eşitlik sağlanması, seçme ve

¹⁰ Kırım Türkleri, önce kültürel özerkliği sonra Ukrayna Radası'nın (meclisinin) Kırım'ı da içine alan Ukrayna Devleti kurma teşebbüsleri karşısında millî territoryal otonomiye gündeme getirdiler. İdil-Ural Tatarları da Bolşeviklerin iktidara gelişinden sonra kültürel özerkliğe olumsuz bakmaları yüzünden millî territoryal otonomi ilanı şeklinde fikir değişikliğine gittiler. Nadir Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi*, 73, 75-76, 81-87; Abdullah Gündoğdu, "İki Devrim Arasında Rusya'da Siyasi Katılım ve Türkler," 20-21; Tamurbek Devletşin, *Sovyet Tataristanı*, Çev. Mehmet Emirhan (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 80, 84, 86-87; Salavat Midhatoviç İshakov, "Obşestvenno-Politiçeskaya Jizn Petrogradskih i Moskovskih Musulman Vesnoy 1917-Vesnoy 1918 g.," *Peterburgskih İstoriçeskih Jurnal* 1 (2014): 122-135.

¹¹ Ayrat Şamileviç Fayzrahmanov, "Voprosi Federativnogo Ustroistva Rossii v Reşeniyah Natsionalnıh Syezdov v 1917 g.," *Vestnik TGU* 7/87, (2010): 257.

¹² *Rusyada Birinci Müslüman Kongresi Tutanakları*, Haz. İhsan Ilgar (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 299-300. Ayrıca bkz. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, "Bütün Rusya Müslümanları Kongresi (1-11 Mayıs 1917)," *Türk Dünyası Araştırmaları* 169 (Ağustos 2007): 1-12.

¹³ Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk Tatar Millet Meclisi*, 93.

¹⁴ Tamurbek Devletşin, Nadir Devlet ve Aydar Yuryeviç Habutdinov, ittifak konusunda Emekçiler (Trudovik) Partisi'nden daha sağda bulunmayan siyasi partilerle işbirliğinin uygun bulunduğunu yazmışlardır. O zaman liberal ve monarşistler hariç bütün sosyalist partilerle anlamına gelmektedir. İhsan Ilgar tarafından tutanakların Türkçeye çevirisinde işçilerden daha solda olmayan partilerle ittifakın mümkün olduğu yazmaktadır. Buna göre anarşistler haricinde sosyalist partiler şeklinde anlaşılmıştır. Ayrıca Devletşin'in buna ek olarak gayri Rusların hayatlarını istedikleri gibi düzenlemek hakkını sadece Sosyalist Devrimciler Partisi'nin kabul ettiğini belirtmesi sosyalist partilerin programlarına (Halk Sosyalistleri, Sol Sosyalist Devrimciler, Sosyalist Devrimciler, Sosyal Demokratlar) göre yanlıştır. *Rusyada Birinci Müslüman Kongresi Tutanakları*, 466-467, 496-499; Devletşin, *Sovyet Tataristanı*, 141; Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi*, 104; Aydar Yuryeviç Habutdinov, "Musulmane-Tatarı i Vibori vo Vserossiiskiy Parlament" Erişim Tarihi: 11.10.2020 http://islamrf.ru/news/analytics/politics/120_ *Sbornik Program Politiçeskih Partii v Rossii* (Petrograd: Sunodalnaya Tipografiya, 1917), 33-34, 44, 52; *Rusyadaki Siyasi Fırkalar ve Onların Programları* (Akmescid: Kırım Ocağı Matbaası, 1917), 46-47, 74-80.

seçilme haklarının verilmesi seçimlerde avantaj sağlayacak bir adım olmuştur.¹⁵ Bu durum Ceditçilik hareketinin bir parçası olarak kadınların özgürleştirilmesinde ilerleme olarak algılanabileceği gibi 1905 Devrimi döneminde toplanan Rusya Müslümanlarının 13-23 Ocak 1906 tarihli ikinci kongresinde kadınlara oy kullanma hakkının verildiği siyasi şartları hatırlatmaktadır. O zaman da Devlet Duması seçimlerinde kadınların oy hakkı tartışılmaktaydı. Müslümanların seçimlerde ve Devlet Duması'nda ittifak yapacağı Kadet Partisi (Anayasal Demokrat Partisi) kadınların oy kullanacağı genel seçim sistemini parti programında kabul etmişti.¹⁶ Eğer kadınlar oy kullanmazsa Müslümanlar önemli bir oy kaybına uğrayacaktı. Aynı durum yerel seçimler ve Kurucu Meclis seçimleri için de geçerlidir. Buna göre dikkat çeken başka bir husus, artık seçimlerde müttefik olarak Kadet Partisi'nin reddedilmesi, hatta bu parti aleyhine kongrede nefret söylemlerinin olmasıdır.¹⁷ Bunun kökeninde Kadet Partisi'nin 25-28 Mart 1917 tarihleri arasında toplanan yedinci kongresinde açığa çıkan Müslümanlara ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına yönelik düşmanca tutum ve federasyona karşı olmaları yatmaktadır.¹⁸

¹⁵ *Rusyada Birinci Müslüman Kongresi Tutanakları*, 401-402.

¹⁶ Ülku Çalışkan, *Rusya İmparatorluğu'nda Anayasal Demokrat Partisi'nin Milliyetler Politikası (Kadet Partisi 1905-1917)* (İstanbul: Kriter Yayınları, 2019), 95-96, 102-105, 154-161.

¹⁷ Tartışmalar, Kadet Partisi'nden Knez Dolgorukov'un kongreyi tebrik konuşması sonrası başladı. Tepkiler üzerine Ahmet Salihov, başkanlık ve Geçici Merkez Bürosu adına dost ve düşman partileri ayırt etmeden çağırarak düşüncesiyle Kadet Partisi'nin kongreden haberdar edildiğini açıklamak zorunda kaldı. Baymirza Hayit, onun Kadet Partisinin etkisi altında olduğunu yazmaktadır. Ancak Ahmet Salihov, bu dönemde Sosyal Demokrat Menşevik idi. Yani açıklaması gerçeği yansıtıyor olabilir. Bu arada sadece soy isim yazılı olduğundan Dolgorukov kardeşlerden hangisinin konuşma yaptığı kongre tutanaklarından anlaşılamamaktadır. Kadet Merkez Komite tutanakları, parti kongre ve konferans kayıtlarında bu kongreyle ilgili herhangi bir atf yoktur. Müslümanların ikinci kongresine de Kadet Partisi'nden temsilci katıldı. Kadet Partisi'ne sempati duyan aydınların başında Sadri Maksudi Arsal, Alihan Bükeyhanov ve Mustafa Çokay gelmektedir. Zeki Velidi Togan, Türkistan Genel Valiliği sınırları içerisinde yerli aydınlar üzerinde Kadet Partisi'nin nüfuzu olduğunu yazmaktadır. Ayrıca Petrograd'dan Ahmet Salihov'un Mustafa Çokay'a telgraflar göndererek 16-21 Nisan 1917 tarihlerinde toplanan Türkistan Müslümanları Birinci Kongresi'nde federasyon kararı çıkmaması için uğraştığını belirtmiştir. Ali Merdan Topçubaşı, *Rusya Müslümanları Kongresi'nde bazı konularda Kadet Partisi'yle hareket etmenin zarar getirmeyeceğini, ancak tam bir müttefiklik halinde olunamayacağını* söyledi. *Rusyada Birinci Müslüman Kongresi Tutanakları*, 234-239, 302, 304, 308-309, 311-312, 455-456, 460, 463, 465-466; *Syezdı i Konferentsii Konstitutsionno-Demokratiçeskoy Partii 1915-1917 gg.* T. 3, K. 1 (Moskva: ROSSPEN, 2000), 394-395, 400, 449-450, 495, 658, 661, 727; *Protokolı Tsentralnogo Komiteta Konstitutsionno-Demokratiçeskoy Partii 1915-1920 gg.*, T. 3 (Moskva: ROSSPEN, 1998), 365-409; Zeki Velidi Togan, *Hatıralar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 126, 129; Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi* (Ankara: TTK, 1995), 220.

¹⁸ Sadri Maksudi Arsal, Kadet Partisi'nin yedinci kongresine Orenburg temsilcisi olarak katıldığında Boğazların ele geçirilmesine yönelik taleplere itiraz etmiş, ancak Fedor Fedoroviç Kokoşkin, Boğazlar meselesinin şu ya da bu şekilde halledilmesinin Müslümanların dini duygularıyla alakalı olmadığını iddia etmiştir. Rodiçev tarafından kongrede Ermenistan'ın Osmanlı Devleti'nin elinden alınarak özgürleştirilmesi de dile getirildi. Sadri Maksudi, Rusya'da yaşayan Müslümanların demokratik cumhuriyette yeni olduğunu, geçmişte olduğu gibi gelecekte de partinin Müslümanlar tarafından destekleneceği gibi yanıltıcı beyanatta bulundu. Çünkü o sıralarda Kadet Partisi'nin Müslümanlar arasında popülaritesi çoktan düşmüştü ve federalizm düşüncesi yaygındı. Ayrıca savaşa karşı Merkez Komite'nin tutumunu belirleyecek oylamada Müslümanların zafere kadar savaşa devam etmeleri taraftarı olduğunu ancak bunun bulanık formülü yüzünden oylamada çekimser kalacağını açıkladı. Buna rağmen kongreye devam etmesi Petrograd'daki Müslüman temsilcilerinin onu protesto etmesine sebep oldu. Rusya Müslümanlarının Birinci Kongresi'nde Türkistan Komitesi üyesi olduğu için Taşkent'te görevli bulunmaktaydı. Nadir Devlet'in kitabında bu kongrede geçen konuşmalarla ilgili bazı bilgi farklılıkları vardır. *Syezdı i Konferentsii Konstitutsionno-Demokratiçeskoy Partii*, 439, 443-444, 449-450; Togan, *Hatıralar*, 124; Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi*, 78-79; Devletşin, *Sovyet Tataristanı*, 85, 152, 174.

Bunlara geçmiş ittifak döneminin başarısızlığı, Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren parti çizgisinin sağ liberal çizgiye kayması, Müslüman Fraksiyonu'nun Progressiv Blok'dan dışlanması, Kadet İttifakı'nın baş destekleyicisi Tatar burjuvazisinin eski dönemde olduğu gibi Rusya Müslümanlarını yönlendirmede etkili olamaması gibi sebepler de eklenebilir.

Geçici Hükümet tarafından seçim yasasını oluşturmak için kurulan Özel Komite'de Müslümanları Velidhan Tanaçev, Şakir Muhammedyarov, Selim Giray Cantürin ve Mustafa Çokay temsil etti. Bu komite, 25 Mart tarihinde kurulmasına rağmen ilk toplantısını 25 Mayıs'ta yapabildi. Geçici Hükümet'in 14 Haziran tarihinde Kurucu Meclis seçimlerinin 17 Eylül'de olacağını açıkladığı dönemin sonrasında 21-31 Temmuz 1917 tarihleri arasında Kazan'da Rusya Müslümanları İkinci Kongresi toplandı. Bu kongrede Kurucu Meclis seçimlerine hazırlık fikri önemli yer işgal etti. Kongre devam ederken 22 Temmuz tarihinde seçim yasasının birinci kısım ilk beş başlığı yayımlandı. Şakir Muhammedyarov, seçim yasasını Rusça'dan tercüme etti. Gerekli açıklamalar eklendikten sonra Ayaz İshaki'nin gazetesi *İl'in* basıldığı özel matbaada yaklaşık 20 bin adet basıldı.¹⁹ Ahmet Salihov (1882-1928) bu konuyla ilgili olarak kongrede yaptığı konuşmada, Müslüman işçilerin Bolşeviklerle hareket ederlerse Müslümanlara büyük zarar vereceklerini, sosyal ve ekonomik farklılıklara bakılmaksızın birlikte hareket edilmesi gerektiğini, Kurucu Meclis seçim kampanyasında bu birliği muhafaza etmelerini ve meclis toplandığında genel demokratik talepler sloganı altında sosyalist Müslüman milletvekillerinin de katılımıyla bir fraksiyonunun kurulması gerektiğini gündeme getirdi. Bütün bunların yanı sıra sosyalist milletvekillerinin er ya da geç fraksiyondan ayrılmalarının kaçınılmaz olduğunu, ancak şimdi ya da sonra kopmak konusunun ideolojik değil taktiksel olduğuna dikkat çekti. Ayrıca Kurucu Meclis'de Müslüman milletvekili sayısının 80 ya da 100 milletvekilinden aşağı olmayacağı tahmininden hareketle Müslümanların farklı gruplara dağılmazsa Rusya'nın iç ve dış politikasında önemli bir güç olacağını, Rusya Müslümanlarının ayrı bir devlet kurmasına gerek olmadığını, federalizm ve ünitarizm konusundaki fikir ayrılığının Kurucu Meclis'de tek bir fraksiyon yaratmaya engel olmadığını ekledi.²⁰

Böylece kongrede Kurucu Meclis'e mümkün olduğu kadar çok Müslüman milletvekili seçtirebilmek için İç Rusya ve Sibiry Müslümanları için genişletilmiş millî medeni muhtariyet verilmesi, eski Türkistan Genel Valiliği sınırları, Kazakistan, Kafkasya ve Kırım'ın idare şeklinin oradaki halkların kendi iradesine bırakılması ilkeleri kabul edildi. İç Rusya ve Sibiry Müslüman temsilcileri, adı geçen bölge temsilcilerinin taleplerini destekleyeceklerdi. Bu siyasi programı onaylayan kişiler, Kurucu Meclis'de Müslüman Fraksiyonu'na dahil olmak zorundaydı. Aynı zamanda Kurucu Meclis seçimlerinde tek aday listesi oluşturacaklardı. Listeler oluşturulurken uygun olduğu takdirde sosyalist partilerle blok kurulabilirdi. Milletvekili aday listelerini belirleme görevi, guberniya millî şuralarına veya onların yerini alan gruplara bırakılmaydı.

¹⁹ Devlet, 1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi, 108, 120; Devletşin, *Sovyet Tataristanı*, 174; Çalışkan, "Geçici Hükümet ve Rus Kurucu Meclisi," 45-46, 48-49.

²⁰ 2-iy Vserossiiskiy Musulmanskiy Syezd Musulmanskaya Fraktisiya v Uçreditelnom Sobranii Reç Ahmeda Tsalikova (Kazan: Lito-Tipografiya T-vo Umid B. Haritonova, 1917), 6, 8, 10, 18-19, 21.

Listelerdeki adayların sıralaması oylama yapılarak belirlenmeliydi. Kadınlar Grubu'nun teklifi üzerine Kurucu Meclis seçimlerinde kadınlar ve erkeklerin birlikte çalışmaları, seçimle ilgili bütün oluşumlarda kadınlara yer verilmesi kabul edildi. 22 Temmuz tarihinde Kazan'da toplanan Askerî, Dinî ve İkinci Rusya Müslümanları kurultaylarının ortak toplantısında İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının millî medeni muhtariyeti ilan edildi. Bu kararı Geçici Hükümet'e onaylatmak için seçilen İlyas S. Alkin başkanlığındaki heyet, 8 Ağustos tarihinde Başbakan yardımcısı Nekrasov tarafından kabul edildi. Ancak olumlu sonuç alamadılar. Aynı gün hükümet, Kurucu Meclis seçimlerini 12 Kasım'a, toplanma tarihini 28 Kasım'a erteleyen kararnameyi imzaladı. Geçici Hükümet'e yönelik General Kornilov'un darbe girişiminin bastırılması sonrası Petrograd'da toplanan Demokratik Konferans'ta konuşma yapan Ahmet Salihov, Kurucu Meclis'in açılışına kadar Rusya Müslümanlarının durumunu daha da fazla zorlaştırmamak için taleplerini geciktireceklerini ancak bunlardan vazgeçmeyeceklerini belirtti. Müslümanların Rus demokrasisine itimatları kalmadığı için acilen "Müslüman Meseleleri Devlet Sekreterliği" kurulmasını talep etti.²¹ Geçici Hükümet döneminde genel olarak seçim yasaının hazırlanması, hükümet krizleri ve yerel yönetimlerde seçimlerin yenilenmesiyle bağlantılı olarak yaşanan gecikmeler dolayısıyla Kurucu Meclis seçimleri yapılamadı ve bu işin gerçekleştirilmesi işi Bolşeviklere kalmış oldu.²²

1) Bolşevikler Döneminde Kurucu Meclis Seçim Süreci

26 Ekim'de Halk Komiserleri Konseyi'nin (Sovnarkom) kurulduğunu bildiren kararnamede, konsey Kurucu Meclis toplanıncaya kadar düzeni sağlayacak geçici bir işçi ve köylü hükümeti olarak tanımlandı.²³ Sovnarkom, 27 Ekim tarihinde Kurucu Meclis seçimlerinin daha önceden tayin edilen 12 Kasım tarihinde gerçekleştirileceğini ilan etti. Görevli kişi ve kurumlardan seçimlerin doğru ve özgür bir şekilde yapılması için gereken çabanın gösterilmesini istedi.²⁴ Öncelikle Bolşeviklerin iktidara gelir gelmez Kurucu Meclis sloganına sahip çıkmalarının sebeplerini açıklamak gereklidir. Ekim Devrimi'nde kolaylıkla başarı kazanan, işçi ve köylüleri yanına çeken Bolşeviklerin, devrimden önceki demokratik pozisyonlarına geri dönmek istedikleri anlaşılmaktadır. Açıkçası kendilerine gösterilen direnç zayıflığının güçlerinden kaynaklandığını zannetmişlerdi. Halkın çoğunluğunun ciddi şekilde onların peşinde olduğuna inandılar. Bu durum Kurucu Meclis'te çoğunluğu kazanamayacaklarını anladıkları zamana kadar devam etti. Ayrıca Bolşevik iktidarını güçlendirmek, şüphelerin güvensizliğini kırmak ve halk kitleleriyle daha yakın temasa geçmek için aralarında Kurucu Meclis'in toplanması meselesinin de

²¹ Kazan'da aynı anda üç kongrenin daha yapılması ve yerel kongrelerin düzenlenmesi delege sayısını azalttı. 1917 Eylül ayının başında Müslüman Askerî Şura, Geçici Hükümet tarafından tanındı ve tüzüğü tasdik edildi. Devletşin, *Sovyet Tataristanı*, 174-176, 187; Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Milli Meclisi*, 139-140. İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının kültürel özerkliğinin ilan edilmesinde Geçici Hükümet tarafından Ukrayn otonomisinin tanınmasının etkisi olmuş olabilir. Ancak Geçici Hükümet, Ukrayn otonomisini Kurucu Meclis'in tanınması şartıyla tanımıştı ve ülkede bölünme yaşanacağı endişesi yüzünden gayri Rusların taleplerine yönelik belirli bir karar almadı. Fayzrahmanov, "Voprosi Federativnogo Ustroistva Rossii," 258; Edward Hallett Carr, *Bolşevik Devrimi 1917-1923*, Çev. Orhan Suda, C. 1 (İstanbul: Metis Yayınları, 2006), 270.

²² Çalışkan, "Geçici Hükümet ve Rus Kurucu Meclisi", 46-50.

²³ Carr, *Bolşevik Devrimi 1917-1923*, 100, 105.

²⁴ *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 143.

bulunduğu aleyhlerine kullanılan bazı sloganları etkisizleştirmek istediler. Bu düşüncelere Lenin'in katılmadığını, siyasi hesaplarında Kurucu Meclis'e daha az yer verdiğini biliyoruz. Ancak partisinde bu konuda yalnız kalmış görünmektedir.²⁵ Sovnarkom'un 26 Kasım kararnamesiyle toplanma tarihi verilmeden Kurucu Meclis Komiseri'nin davetine göre en az 400 milletvekilinin katılımıyla meclisin toplanacağı duyuruldu. 20 Aralık kararnamesiyle ise Kurucu Meclis'in yine en az 400 milletvekilinin katılımıyla 5 Ocak 1918 tarihinde açılacağı beyan edildi.²⁶ Seçimler eldeki imkânları kullanmak ve seçmen üzerinde baskı yaratmak açısından her zaman iktidar partisinin lehine bir durumdu. Ancak Bolşevik iktidar, ülkeden talep ettiği güvenoyunu alamadı.²⁷

Seçim yasasını hazırlamak için kurulan Özel Komite'nin çalışmaları esnasında seçim bölgeleri ve milletvekili dağılımı sayısını belirlemeye çalışan istatistikçiler, toplam Rus nüfusunun 164.200.000 olduğunu kabul ettiler (151.700.000 sivil, 12.500.000 asker). 1897 nüfus sayımına göre, 20 yaş ve üzerinde 90 milyondan fazla oy kullanabilecek bir seçmen kitlesi ortaya çıktı. Bir kısmı yedek olmak üzere seçmenler için 100 milyon zarf hazırlanması planlandı. 82 seçim bölgesi (izbiratelnıy okrug) oluşturuldu (74 sivil, 8 askerî). Seçim bölgelerinde nisbi temsil sistemi uygulandı. 219.000 kişi, 1 milletvekili; ordu ve donanma bölgelerinde 100.000 kişi, 1 milletvekili seçecekti. Genel kurallara uyulmadığından Baltık ve Karadeniz donanmaları, Fransa ve Balkan Yarımadası'ndaki Rus orduları bölgelerinde çoğunluk sistemi uygulandı. Seçilecek milletvekili sayısının ise optimal yaklaşık 800 kişi olabileceği tespit edildi. Daha sonra tamamlanan seçim yasası ve ona yapılan eklemelere istinaden ülke genelinde sivil seçim bölgelerinden 735, askerî bölgelerden 80 milletvekiliyle birlikte toplam 815 milletvekilinin Kurucu Meclis'e seçilmesi öngörüldü.²⁸

²⁵ Mark Veniaminoviç Vişnyak, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, Sost. A. N. Meduşevskiy (Moskva: ROSSPEN, 2010), 173-175, 184; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 146. Lenin Ekim Devrimi'nden sonra yazdığı "Kurucu Meclis Hakkında Tezler" başlıklı yazısında; Kurucu Meclis'in burjuva cumhuriyetinde en yüksek demokrasi şekli olduğundan ve Kerenski başkanlığındaki hükümetin seçimlerde sahtekarlık yapmaya hazırlanması dolayısıyla devrimci sosyal demokrasinin programına girdiğinden bahsetti. Burjuva düzenden sosyalist düzene geçiş ve proletarya diktatörlüğü için Sovyetler Cumhuriyeti, sosyalizme en sancısız geçiş sağlayacak yol idi. İşçi-köylü devriminden önce verilen parti listelerine göre toplanan Kurucu Meclis, burjuvazi aleyhine 25 Ekim'de sosyalist devrimi başlatan emekçi halkın, sömürülen sınıfların iradesi ve çıkarlarıyla çatışmaktaydı. Doğrudan ya da dolaylı olarak sınıf mücadelesi ve iç savaş haricinde burjuva demokratik çerçevelerde resmî-hukuki açıdan Kurucu Meclis sorununu incelemeye yönelik her türlü çaba, burjuvazi bakış açısına geçiş ve işçi meselesine ihanet olmaktadır. Lenin, "Tezisi ob Uçreditelnom Sobranii," *Polnoye Sobraniye Soçineniy* 35 (Moskva: İzdatelstvo Politiceskoy Literaturı, 1974), 162, 165-166.

²⁶ *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 144-146.

²⁷ Vişnyak, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 177.

²⁸ Protasov (73 sivil, 8 askerî) ve Znamenskiy, toplam seçim bölge sayısını 81 olarak verirken, Vişnyak, 73 sivil ve 9 askerî bölgenin toplamı olarak 82 sayısını vermektedir. 22 Temmuz'da yayımlanan seçim yasasının birinci kısım ilk beş başlığında bölge sayısı 73 ve 74 olarak iki farklı şekilde verilmiştir. Seçim yasasının bu nüshasında ordu ve donanma bölgelerinin adları, oradaki milletvekili dağılımları yoktur. Svyatitskiy, Spirin ve Protasov, Fransa ve Balkan Yarımadası Rus Orduları Bölgesi'nin seçim sonucunu vermediğine göre diğerleriyle birlikte askerî bölge sayısı 8 tane olmaktadır. Bunlar, Kuzey, Batı, Güneybatı, Romanya, Kafkasya, Fransa ve Balkan Yarımadası Cepheleri, Baltık ve Karadeniz Donanma bölgeleriydi. Vişnyak, milletvekili sayısının 808; Protasov 820 olarak hesap edildiğini yazmaktadır. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 9, 115, 141-142; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 82-84, 295, 336; Vişnyak, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 172-173; Znamenskiy, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 258, 260; Aleksey Georgiyeviç Lebenson, *Polojeniy o Vıborah o Uçreditelnoye*

Seçim yasasına göre, oy verme işleminin 12-14 Kasım tarihleri arasında olması gerekmektedir. Batı Avrupa'da olduğu gibi tüm oylamayı bir güne sığdırmak Rusya'da düşünülemezdi. Hatta Eylül-Ekim aylarında bazı uzak bölgelerde seçimlerin zamanında yapılmasının olanaksızlığı ortaya çıkmıştı. Ordu ve donanma bölgeleri için farklı zamanlar belirlendi. Kuzey, Batı, Güneybatı ve Romanya cephelerinde oylama 8 Kasım'da başladı ve yedi gün boyunca devam etti. Kafkasya Cephesi'nde 1-14 Kasım tarihleri arasında devam etti. Baltık ve Karadeniz donanmaları bölgelerinde seçim 14 gün sürdü. Demiryoluna yakın seçim merkezlerinde de süre 7 güne kadar uzadı.²⁹

Vsevıborı'nın (Tüm Rusya Kurucu Meclis Seçim Komisyonu) 15 Kasım tarihli verilerine göre, 81 seçim bölgesinden 46 tanesinde seçimler zamanında yapıldı. 20 bölgede seçimlerin 15 ya da 26 Kasım tarihlerinde başlaması planlandı. Bu bölgeler, Moskova şehri, Petrograd, Vladimir, Tulska, Kazan, Kiyev, Minsk, Simbirsk vd. bazı sivil bölgeler, aynı zamanda Kuzey ve Batı cepheleriydi. On iki bölgede Aralık 1917-Ocak 1918 tarihleri arasında yapılması düşünüldü. Bu bölgeler, Altay, Vyatka, Podolsk, Zakaspi, Semerkand, Kuban-Çernomorsk, Semireçi (Yedisu), Sır Derya, Turgay, Fergana, Amu Derya, Step bölgeleriydi. Vsevıborı'nın Tavrida, Ural, Balkan Yarımadası ve Fransa'daki Rus orduları seçim bölgeleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.³⁰ Znamenskiy, daha önceki araştırmacılar ve kendisi tarafından eklenen verilere istinaden Kasım 1917-Şubat 1918 tarihlerinde 75 bölgede seçimlerin yapıldığını yazmıştır.³¹ Genel olarak Kurucu Meclis seçimleri 3 aydan fazla sürdü.³²

Ekim Devrimi sonrasında Petrograd ve yerel kurumların bağlantısının kesilmesi, bazı bölgelerde silahlı çatışmaların yaşanması yüzünden coğrafi duruma göre elverişli yerlerde bile seçimler zamanında başlayamadı. Vsevıborı, seçimlerin daha geç bir tarihe ertelenmesi için bölgelerden gelen çok sayıda dilekçeyi bu hakkın sadece Geçici Hükümet'e ait olduğunu ileri sürerek reddetti. Komisyonlar, yasanın 88. maddesine istinaden herhangi bir nedenle yapılamayan seçimlerin tarihlerini kendi inisiyatifleriyle belirlediler. Geçici Hükümet'in, seçim yasasının ikinci ve üçüncü bölümlerini onaylamayı geciktirmesi yüzünden yasa bölgelere geç ulaştı. Bunların haricinde guberniyalardaki örgütsel sorunlar, kâğıt ve zarf yetersizlikleri, telgraf yokluğu yüzünden pek çok yanlış anlaşılmanın olması, halkın bilgisizliği, seçimler yapılsa bile sonuçların alınamaması (bilgi alınmadığı zaman iptal edilmiş sayılıyordu) ve birçok yerde seçimlerin daha başka çeşitli sebeplerle hiç yapılamaması gibi durumlar yaşandı. Seçimlerin başkentten finanse edilmesi kesildiğinde komisyonlar çalışmayı sürdüremediler. Bazen usule aykırı işlemler

Sobraniye Tekst Zakona i Obyasnitelnoy Zameçaniya (Moskva: Knigoizdatelstvo Universalnaya Biblioteka, 1917), 12-14, 31; Spirin, *Rossiya 1917 god*, 324-328.

²⁹ Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 152. Znamenskiy, eserinin bir sayfasında 14 Kasım, diğer sayfasında 24 Kasım'da Kafkasya Cephesi'nde seçimlerin tamamlandığını yazmaktadır. Znamenskiy, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 257-258.

³⁰ Protasov Vsevıborı verilerine göre, oylamanın ilk gününde 73 bölgeden 45 tanesinde seçimlerin zamanında başladığını; Vişnyak, bölgelerin ezici çoğunluğunda seçimlerin 12 Kasım'da başladığını yazmaktadır. Znamenskiy, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 258; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 152; Vişnyak, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 177; Lebson, *Polojeniyeye o Vıborah v Uçreditelnoye Sobraniye*, 13-14.

³¹ Znamenskiy, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 260.

³² Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 155.

komisyonlar tarafından görmezden gelindi. Geçici Hükümet tarafından görevlendirilen Vsevıborı üyelerinin 29 Kasım tarihinde görevden alınması seçim idaresini başsız bıraktı. Bazı bölgelerdeki komisyonlar, Bolşevikler tarafından dağıtıldılar. Sovyet iktidarının çökmesiyle komisyonlar çalışmalarına yeniden başladılar. Orenburg ve Kustanay'da nihai seçim sonuçları Temmuz 1918 tarihinde alınabildi.³³ Verilere göre, 82 bölgenin yarısından fazlasında seçimler zamanında başlayabildi, diğerleri şu ya da bu sebeplerle geç bir tarihe ertelendi. Ertelenen bölgeler arasında Türklerin yoğun olarak yaşadığı Batı Türkistan oblastları başta geldi. Ayrıca Kurucu Meclis seçimleri süreci devam ederken Başkırt, Türkistan (eski Türkistan Genel Valiliği sınırları), Alaş Orda (Kazakistan) millî otonomileri ve Kırım Halk Cumhuriyeti kuruldu.

2) Kurucu Meclis Seçim Sonuçları

Seçim istatistikleri Sovyet tarihçileri tarafından özellikle Bolşeviklerin seçimlere katılımını yansıttığı ölçüde incelendi. Bununla birlikte 1918 yılından günümüze istatistiksel bilgi miktarı sürekli artmıştır. İlk çalışmayı Sosyalist Devrimci³⁴ Milletvekili Nikolay Vladimiroviç Svyatitskiy yaptı. Yazarın araştırmasına Olonetsk, Estliyandiya (Estonya), Kaluja, Besarabya, Podolsk, Orenburg, Yakut ve Don Bölgeleri hariç Avrupa Rusyası ve Sibiry'a'nın hemen hemen bütün guberniyaları dahildi. Çalışmasını yaptığı esnada 13 bölgede seçimler daha yeni yapılmaktaydı. Geri kalan 15 bölgede seçimlerin yapılıp yapılmadığıyla ilgili net bir bilgi veremedi (eski Türkistan Genel Valiliği sınırları, Step, Kuzey ve Orta Kafkasya, Podolsk, Fransa ve Balkan Yarımadası Rus orduları bölgelerinde). Dolayısıyla çalışmasındaki verilere bakıldığında Türk bölgelerinin seçim sonuçlarının çoğunun eksik olduğu görülmektedir.³⁵

1940-41 yıllarında Sovyet araştırmacılar, R. İ. Krol, Z. L. Kronenberg ve E. N. Gorodetskiy 67 bölgenin verilerini topladılar. Leonid Mihayloviç Spirin, 1968 yılında yayımlanan *Rus İç Savaşında Partiler ve Sınıflar* başlıklı eserinde 78 bölgenin verilerini birleştirdiği tablosunda onların çalışmalarından faydalandı. Bu tabloya göre, Sır Derya Oblastı'nda seçimler hiç yapılmadı. 10 bölgede (Besarabya, Mogilev, Podolsk, Zakaspi, Kamçatka, Semerkand, Turgay, Yakut, Tersk-Dağıstan, Orda) durum şüpheli kaldı. Seçimler yapıldıysa bile verilere ulaşamadığını belirtti. Üç bölgeden (Amu Derya, Prikaspi, Fransa ve Balkan Yarımadası Rus orduları bölgeleri) herhangi bir şekilde bahsetmedi.³⁶ Ancak bu makalede, Spirin'in 1987 yılında yayımladığı *Rusya 1917 Yılı Politik Parti Mücadeleleri Tarihinden* kitabında yer alan 75 seçim bölgesinin (68 sivil, 7 askerî) sonuçlarını verdiği tablo ve verilerden istifade edildi. Bu tabloda Zakaspi, Kamçatka,

³³ Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 151-155, 161. Vsevıborı Komisyonu, Uritskiy başkanlığında Şubat 1918'e kadar varlığını devam ettirdi. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 25.

³⁴ Bundan sonra parti için Es-Erler kısaltması kullanılacaktır.

³⁵ Svyatitskiy'in göz önünde bulundurduğu seçim bölgeleri ve kaç tanesinin sonuçlarını verdiği konusunda kaynaklarda farklılıklar vardır. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 3, 9, 28; Znamenskiy, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 259; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 161-162; Natalya Anisimovna Şaveko, *Oktyabrskaya Revolyutsiya i Uçreditelnoye Sobraniye* (Moskva, Leningrad: Moskovskiy Raboçiy, 1928), 206; Nikolay Leonidoviç Rubiñşteyn, *k İstorii Uçreditelnogo Sobraniya* (Moskva: Gosudarstvennoye Sotsialno-Ekonomiçeskoye İzdatelstvo, 1931), 81, 86.

³⁶ Znamenskiy, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 259-260.

Kurliyandiya (Letonya'nın bir kısmı), Amu Derya, Orda, Prikaspi, Semerkand, Sır Derya, Fransa ve Balkan Yarımadası Rus orduları bölgelerinin seçim sonuçları yoktur. Diğer seçim bölgelerinde de yer yer bazı veri eksiklikleri (seçim tarihleri dahil) ve seçim yasasındaki milletvekili dağılımlarından farklı kontenjanlar vardır. Tabloda okrug, şehir, garnizonlarda seçim listelerine göre oy dağılımı, yüzdeleri, partilere göre kazanan milletvekili sayıları yazılıdır.³⁷ Protasov, Spirin'in daha fazla oyun dağılımını vermesine rağmen bazı bölgelerde genel toplama geçersiz oyları kattığını belirtmektedir.³⁸

Bu konudaki son güncel çalışmayı yapan Lev Grigoryeviç Protasov da 73 sivil ve 8 askerî bölgedeki partilere göre oylama sonuçlarını verdi (Toplam 48.401.962 oy). Buna göre, Sır Derya, Amu Derya, Zakaspi, Fransa ve Balkan Yarımadası Rus orduları bölgelerinde seçimler yapılmadı. Orda ve Prikaspi bölgelerinde seçimler yapılmasına rağmen sonuçları yoktur. Seçim sonuçlarının kısmi olarak elde edildiği yerler, Besarabya, Kamçatka, Kuban-Çernomorsk, Podolsk, Step, Tersk-Dağıstan ve Herson bölgeleriydi.³⁹

Svyatitskiy'in aktardığı seçim sonuçları Türklerin oy kullandığı bölgelerden Nijegorod, Astrahan, Penza, Samara, Saratov, Tambov, Vyatka, Kazan, Perm, Ufa, Tobolsk, Altay, Tavrida ve askerî bölgeleri kapsamaktadır. Buna göre, 54 seçim bölgesinde Es-Erlere 16.500.000 oy aldı. Diğer milletlerin kendi millî Es-Erlere verdikleri oylarla (Ukraynlar, Türkler vd.) birleştirilirse 20.900.000 oya ulaştı (%58 oy). Doğu Ural Bölgesi'nde Türk Es-Erlere oyları eklendiğinde Es-Erlere oy oranı %43'den %62'ye çıkmaktaydı. Menşevikler ve onlara yakın gruplar, 1.700.000; Bolşevikler, 9.023.963 ve Kadetler 1.856.639 oy aldı. Türklerin sosyalist olmayan millî seçim listeleri 576.000, Başkırtların seçim listeleri 195.000 oy aldı. Kadetler, millî gruplar, farklı birlik ve organizasyonların oy toplamı 4.600.000 idi (Genel toplam 36.260.000 oy). Bu seçim sonuçlarında Bolşevikler işçilerin, Es-Erlere köylülerin tercih ettiği parti olarak göründü. Sanayi bölgelerinde, orduda, başkentlerde ve merkeze yakın bölgelerde Bolşeviklerin oy oranı yüksekti. Kuzey, Batı, Güneybatı, Romanya, Kafkasya Cephesi, Baltık ve Karadeniz donanmalarında Es-Erlere, 1.885.100; Bolşevikler, 1.791.300; Kadetler 51.800; Millî ve diğer gruplar 756.000 oy aldı. Gayri Rus halkın yaşadığı oblast ve guberniyalarda millî parti ve gruplar ön plana çıktı.⁴⁰ Askerî bölgelerdeki oy dağılımında Türk askerlerin sivil bölgelerdeki gibi ya Es-Erlere ya da kendi millî seçim listelerine oy verdikleri düşünülebilir.

Spirin'in çalışmasına göre, Astrahan, Vyatka, Zakafkasya (Tiflis Guberniyası, Bakü ve Batum şehirleri), Kazan, Moskova şehir kısmı, Nijegorod, Orenburg, Penza, Perm, Semerkand, Samara, Saratov, Semireçi (Yedisu), Simbirsk, Step (Semipalatinsk uyezdi,

³⁷ Spirin, *Rossiya 1917 god*, 273-328.

³⁸ Protasov, Spirin'in 72 seçim bölgesinden yaklaşık 46,5 milyon kişinin oylarının dağılımını verdiğini yazmaktadır. Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 162.

³⁹ Protasov, eserinin 162. sayfasında 81 seçim bölgesinden 75 tanesinin oylama sonuçlarını verdiğini yazmasına rağmen, eklerde verdiği tabloda 73 sivil ve 8 askerî bölgenin oylama sonuçlarını vermektedir. Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 162, 363-366.

⁴⁰ Lenin, Svyatitskiy'in tablosunda sık sık toplam oy sayısında, yüzdelerde ve seçilmiş milletvekili sayılarında hata yaptığını dikkat çekmiştir. Oy toplamları Lenin'e aittir. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 3-4, 8-10; Rubişteyn, *k İstorii Uçreditelnogo Sobraniya*, 81, 86.

Semipalatinsk ve Omsk şehirleri), Sır Derya, Tavrida (Simferepol uyezdi, Sivastopol şehri), Tambov, Tobolsk, Turgay, Ural, Ufa, Fergana (Skobelev ve Andican şehirleri) sivil bölgelerinde, Kuzey, Batı, Güneybatı ve Romanya askerî bölgelerinde Türk milletvekili adaylarının seçim listeleri vardı. Semerkand ve Sır Derya oblastlarında seçim listeleri olmasına rağmen oy dağılımı verisi yoktur. Semireçi ve Turgay oblastlarında genel oblast oy dağılımı vardır. Ural oblastı garnizonundaki oy dağılımı verisi yoktur. Kuzey cephesinde “Ukrayn Es-Erleri ve Müslüman Millî Sosyalist Organizasyonu” listesi %10,6 oranında oy almıştır. Batı cephesinde “Müslüman Sosyalistleri”, Güneybatı cephesinde “Müslüman Askerleri Sosyalist Grubu” ve Romanya cephesinde “Müslümanlar” adını taşıyan listeler hiç oy alamamış görünmektedir.⁴¹

Türkler, Zakafkasya, Kazan, Orenburg, Perm, Samara, Semireçi, Step, Sır Derya, Ufa ve Fergana bölgelerinde birden fazla seçim listesi çıkardılar. Çoklu aday listelerinde milliyetçi ve sosyalist grupların kendi aday listelerini çıkarttıkları, Orenburg, Perm, Samara, Ufa’da Tatar-Başkırt listelerinin ayrıştığı, Semireçi ve Fergana bölgelerinde Türklerden başka hiçbir parti ya da grup seçim listesi çıkarmamasına rağmen kendi aralarında farklı listeler çıkarttıkları görüldü. Semireçi’de listelerden birinde sosyalist ve yerel Sovyet temsilcileriyle ittifak yapılmıştı. Türk Sosyalistleri, Kazan, Nijegorod, Tambov, Ufa guberniyalarında, Step, Zakafkasya okruglarında, Semireçi oblastında, Moskova şehrinde, Kuzey, Batı ve Güneybatı cephelerinde ayrı liste çıkardı. Saratov guberniyasında Ukraynlarla ortak listede Es-Erler Tatar Organizasyonu’nun adı, Ufa’da ise Müslüman Es-Erler adı geçmektedir. Zakafkasya’daki “Müslüman Menşevik Organizasyonu Hümmet” haricinde tüm Rusya’da Sosyal Demokrat bir aday listesi yoktur. Genel olarak bakıldığında, Rusya Müslümanları kongrelerinde alınan Müslümanların tek seçim listesi çıkarma kararına uyulmadığı ortaya çıkmaktadır⁴². Zakafkasya okrug ve Ufa guberniyasında tek seçim listesi koyulsaydı Türkler birinci parti olarak kazanabilirlerdi. Garnizondaki oylarda sadece Ufa guberniyasında üstünlük elde edildi (Müslüman Es-

⁴¹ Ural oblastına Zakaspi oblastından Mangışlak uyezdi dahil edilmişti. Zakafkasya okrug; Bakü, Elisavetpol, Kutaiski, Tiflis, Erivan guberniyaları, Batum, Kars oblastları, Suhum, Zakatal okruglarından oluşmaktadır. Amu Derya okrug, Sır Derya oblastından ayrı bir seçim bölgesi oldu. Orda okruğa Astrahan guberniyasının bir kısmı dahildi. Step okrug; Akmolla ve Semipalatinsk oblastlarından oluşmaktadır. Spirin, *Rossiya 1917 god*, 273-328; Lebenson, *Polojenije o Viborah v Uçreditelnoye Sobraniye*, 12-14.

⁴² Genel olarak listelere bakıldığında milliyetçi-sosyalist, Tatar-Başkırt ve milliyetçi-muhafazakâr ayrışmalarının olduğu görülmektedir. Bu da aralarındaki fikrî anlaşmazlıkların tahmin edilenden daha derin olduğuna işaret etmektedir. Müslüman Es-Erlerin 1905 Devrimi esnasında toplanan kongrelerdeki muhalif tutumları ve Devlet Duması’nda Müslüman Fraksiyonu’ndan ayrılmış Trudovik Fraksiyonu’na katılan 6 Müslüman milletvekilinin varlığı gibi olaylar da hatırlanınca bunun kökeni daha geriye götürülebilir. Fraksiyondaki bu bölünme o devirde endişe verici bir gelişme olarak karşılanmıştır. 21-31 Temmuz 1917 tarihleri arasında toplanan Rusya Müslümanları İkinci Kongresi’nde konuşma yapan Ahmet Salihov’un Müslüman sosyalist milletvekillerinin er ya da geç fraksiyondan kopmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmesi ve kurulan fraksiyonun adının Müslüman Sosyalist Fraksiyonu olması da dikkat çekicidir. Aynı şekilde 1917 yılında Tatar-Başkırt aydınlarının ve Batı Türkistan’da milliyetçi-muhafazakâr grupların siyasi-ekonomik problemlerin çözümündeki anlaşmazlıkları farklı listelerin çıkarılmasını sağlamış olabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Musa Bigiyef, *Umum Rusya Müslümanlarının Üçüncü Resmi Nedveleri* (Kazan: Lito-Tipografiya T-vo Bratya Karimovi, 1906); Musa Carullah Bigi, *Islahat Esasları* (Petrograd: Tipografiya M. A. Maksudova, 1915); Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)* (Ankara: TTK, 1999); Ülkü Çalışkan, *Rusya İmparatorluğu’nda Anayasal Demokrat Partisi’nin Milliyetler Politikası (Kadet Partisi 1905-1917)* (İstanbul: Kriter Yayınları, 2019).

Erlere listesi: %42,3 oy). Şehirlerde alınan oy oranlarında Türk listeleri büyük bir hezimete uğradı.⁴³

Moskova şehri, Penza, Saratov ve Kuzey cephesi bölgelerinde diğer gayri Ruslarla seçim ittifakı yapılarak ortak liste çıkartıldı, ancak başarılı olamadılar. Türklerin oy kullandığı bölgelerden Moskova şehrinde, Kuzey ve Batı cephelerinde Bolşeviklerin; Zakafkasya okrug'da (Bakü şehri dışında) Menşeviklerin üstünlüğü hariç Vyatka, Kazan, Nijegorod, Samara, Saratov, Simbirsk ve Tambov guberniyalarında; Güneybatı ve Romanya cephelerinde Es-Erlere Partisi ve Köylü Vekilleri Sovyeti ittifakı oyların çoğunluğunu aldı. Eski müttefik Kadet Partisi sadece Vyatka, Nijegorod ve Tobolsk şehirlerinde yüksek oy aldı. Astrahan, Tavrida, Simbirsk, Samara, Orenburg, Kazan guberniyaları gibi yerlerde Es-Erlere ittifak yapılsaydı daha fazla milletvekili çıkarılabildi⁴⁴. Bunun dışında Alaş Partisi, Step okrugunda %85,6, Turgay oblastında %75, Semireçi oblastında %57,5 oy alarak büyük bir başarıya ulaştı. Ural oblastında oyların %75'i "Kırgız Oblast Komitesi" listesine verildi. Zakafkasya okrugda Müsavat Partisi önemli oranda oy almasına rağmen Türklerin burada 5 ayrı liste çıkarması daha fazla oy almasına engel oldu.⁴⁵

Protasov'un verilerinden Türklerin oy dağılımını belirlemek zordur. Tablosunda Es-Erlere, Halk Sosyalistleri, Menşevikler, Bolşevikler, Sosyalistler, Kadetler, Millî Listeler, Sağcılar ve Diğerleri başlıkları adı altında seçim bölgelerine göre oy dağılımını vermiştir. Seçim listelerinin adları, listelere göre oy dağılımı, ittifak yapılan listelerin adları ve bölgeden çıkarılan milletvekili sayısı gibi bilgiler yoktur. Orenburg guberniyasında, Moskova şehrinde, Kuzey ve Batı cephelerinde Bolşeviklerin, Zakafkasya okrug ve Kazan guberniyasında Sosyalistlerin üstünlüğü hariç Astrahan, Vyatka, Nijegorod, Penza, Perm, Samara, Saratov, Simbirsk, Tavrida, Tambov, Tobolsk, Ufa sivil bölgelerinde; Güneybatı, Romanya cephelerinde seçimleri Es-Erlere kazandı. Türklerin yoğun olarak yaşadığı

⁴³ Spirin, *Rossiya 1917 god*, 273-328; İshakov, "Obşestvenno-Političeskaya Jizn," : 130. Alimcan İbrahimov, Birinci Rusya Müslümanları Kongresi'nde guberniya ve uyezd şehirlerinde Müslümanların tek başına kalmaları halinde yenileceğini söylemesi ve bir parti ile blok yapmak gerektiğini belirtmesine rağmen sonuçlardan herhangi bir önlem alınmadığı anlaşılmaktadır. *Rusyada Birinci Müslüman Kongresi Tutanaqları*, 458.

⁴⁴ Rus Es-Erlere Partisi ya da diğer sosyalist partilerle seçimlerde ittifak yapılmamasının başlıca sebepleri hakkında Kadet Partisi'yle olan seçim sürecinde yaşananlar göz önünde bulundurularak bazı öngörülerde bulunmak gerekirse; yerel sosyalist parti teşkilatlarıyla ilgili anlaşmazlıklar, Müslümanlara ayrılan milletvekili kontenjanıyla ilgili anlaşmazlıklar, kendi çıkaracakları milletvekili sayısından emin olmaları ya da daha farklı bir seçim sonucu öngörmeleri ve ittifak konusunda kendi içlerindeki anlaşmazlıklar etkili olmuş olabilir. Konuyla ilgili çalışmalar arttıkça değerlendirme yapılacak bilgiler de artacaktır. Devletşin, Ayaz İshaki'nin verdiği bilgiye göre İkinci Rusya Müslümanları Kongresi'nde diğer gayri Rus halklarla blok kurulmasının tavsiye edildiğini aktarmaktadır. Eğer bu doğrudysa bu karara uygun hareket edilmiş görünmektedir. Kadet Partisi'nin programı, Rusya Müslümanlarıyla seçimlerdeki ve Devlet Duması'ndaki ilişkileri için bkz. Çalışkan, *Rusya İmparatorluğu'nda Anayasal Demokrat Partisi'nin Milliyetler Politikası (Kadet Partisi 1905-1917)*; Devletşin, *Sovyet Tataristanı*, 199.

⁴⁵ Moskova Müslüman Halk Komitesi, "Müslüman Demokratik Sosyalist Blok" listesini; Moskova Müslüman Millî Sovyeti, Ukrayn, Belarus, Litvan ve Eston halklarıyla ittifak yaparak "Millî Sosyalist Blok" listesini çıkarmışlardı. Penza'da Ukrayn, Müslüman, Polonyalı ve Litvanlardan oluşan "Millî Blok" ittifakı ve Saratov'da "Ukrayn Köylü Birliği, Ukrayn Göçmenler, Es-Erlere Tatar Organizasyonu" ittifakı kuruldu. Moskova şehrinde Bolşevikler %50,1, garnizonda %79,5 oy aldılar. Spirin, *Rossiya 1917 god*, 273-328; İshakov, "Obşestvenno-Političeskaya Jizn," : 127, 130; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 253.

bölgelerde “Millî Listelerin” oy dağılımı, Zakafkasya okrugda 728.026 oy (ikinci sırada kazanan liste), Semerkand oblastında 87.059 oy (birinci sırada kazanan liste), Semireçi oblastında 200.639 oy (birinci sırada kazanan liste), Step okrugda 135.386 oy (birinci sırada kazanan liste), Turgay oblastında 211.274 oy (birinci sırada kazanan liste), Ural oblastında 278.014 oy (birinci sırada kazanan liste) ve Fergana oblastı’nda 770.284 oy (birinci sırada kazanan liste) şeklindedir. Sosyalistler ve Millî Listeler’deki oyların içerisinde Türklerin seçim listelerinin olduğu yerlerde diğer gayri Ruslarla birlikte Türklerin oyları da vardır. Dolayısıyla Zakafkasya okrugda Sosyalistler ve Millî Listeler oy dağılımının içinde Ermeni ve Gürcülerin de kendi listelerine oy verdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Zakafkasya okrugda Sosyalistler birinci sırada, Milli Listeler ikinci sırada seçimleri kazanmıştır. Sır Derya oblast, Amu Derya okrug, Zakaspi oblastında seçimler yapılsaydı “Millî Listeler” başlığı altında tahminen Türk listelerinin en çok oyu aldığı görülecekti.⁴⁶

Oyların ülkedeki genel dağılımı; Es-Erlere 19.110.074 oy (%39,5), Bolşevikler 10.889.437 oy (%22,5), Kadetler 2.180.488 oy (%4,5), Menşevikler 1.522.467 oy (%3,2), Halk Sosyalistleri 439.200 oy (%0,9), neonarodnik-sosyalist millî partiler 7.030.000 oy (%14,5) ve sosyalist olmayan millî listeler 4.670.000 oy (%9,6) şeklindeydi. Geriye kalan %5 oyu dinî gruplar, kooperatifler, Rus Kazaklar, Sibiry Oblastnikleri, sağ liberaller, konservatif listeler, Sovyetler vd. aldı. Seçimlerde oy kullanmayanların oy oranı hakkında resmî bir bilgi yoktur. Ancak %50’den biraz fazlası ya da daha azı şeklinde iki iddia vardır. Gayri Rusların yaşadığı yerlerde başta Türkler olmak üzere yerli halkın seçimlere katılımı yüksekti. Türklerin yaşadığı bölgelerden Orenburg, Samara, Kazan, Penza, Ufa, Tambov guberniyaları, Moskova, Verniy, Semerkand, Simferopol ve Kırım Tatarlarının yaşadığı diğer şehirlerde, Zakafkasya okrug, Kuzey ve Romanya cephelerinde seçimlere katılım oranı %50’den fazladır. Müslüman kadınların seçimlere katılımı da fazla olmuştur. Mesela Bakü şehrinde kadınların oy kullanma oranı %77, Tambov guberniyasında %75 idi. Ural oblastında seçimin ilk günü kadın seçmenlerin sayısı daha fazlaydı. Onlar için ayrı seçim yerleri (uçastka) oluşturulması, üzerlerindeki yoğun baskı ve kocalarının onları oy vermesi yönünde teşvik etmesi bu katılımı etkiledi. Ancak belirli yerlerde genel katılım oranı düşüktür. Dağlık Zakatal okrug ve Cizak uyezdinde katılım %30 civarındaydı.⁴⁷ Rusya Türklerinin, seçim listelerinin olduğu ya da olmadığı yerlerde Rus partilerinden birini tercih ettilerse büyük ihtimalle Es-Erlere oy verdikleri düşünülebilir -ki bunun oranı tam olarak belirlenmemektedir. Bu tercihler, Bolşeviklere karşı kurulan muhalefet grubu içerisinde Türklerin de yer aldığını ve onların iktidarının tanınmadığı anlamına gelmektedir.

3) Kurucu Meclis’e Girmeye Hak Kazanan Müslüman Milletvekilleri

Mihail Nikolayeviç Pokrovskiy ve Yakov Arkadyeviç Yakovlev tarafından günümüzdeki adı *Gosudarstvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsii* olan arşivdeki listelere istinaden oluşturulan 707 kişilik milletvekili listesine göre, 38 Müslüman milletvekili

⁴⁶ Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 363-366. Spirin’in verilerinden Orenburg guberniyasında Rus Kazaklarının seçimleri kazandığı anlaşılmaktadır. Spirin, *Rossiya 1917 god*, 295-296.

⁴⁷ Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 164, 188, 196-197, 202-203, 254.

seçimleri kazanmıştır. Kurucu Meclis açılmadan 29 milletvekili, ilga olduktan sonra yapılan seçimlerde 9 milletvekili seçilmiştir. Listelerde milletvekillerinin parti aidiyetleriyle ilgili eksiklikler vardır. Eldeki verilere göre yaklaşık olarak 707 milletvekilinin parti dağılımını Es-Erler 370 milletvekili, Sol Es-Erler⁴⁸ 40 milletvekili, Menşevikler 16 milletvekili, Bolşevikler 175 milletvekili, Millî Gruplar 86 milletvekili, Kadet Partisi 17 milletvekili, Halk Sosyalistleri 2 milletvekili ve Partisiz 1 milletvekili şeklinde vermişlerdir.⁴⁹ Hangi milletvekillerinin Petrograd'a ulaştığını bulmak için aynı arşivdeki kayıt listesine bakmak gereklidir. Petrograd'da olsalar da bazı milletvekilleri Kurucu Meclis'in açılışına katılmamış olabilirler.

Günümüzde ulaşılan kaynaklardan ve yapılan çalışmalardan azami 789 milletvekilinin kimliği tespit edilebilmektedir. Müslüman milletvekillerinin ve Müslüman listesinde olmayıp seçimi kazanan Türk milletvekillerinin adları, seçim bölgeleri, listeleri ve etnik aidiyetleri şu şekildedir; **1.** Taşpulat Abduhalitov, Semerkand oblasti, **2** No'lu Semerkand Oblastı Müslüman Organizasyonları Listesi, Tacik (Azerbaycan Türkü?), **2.** Hasanbek M. Hüseyin Agayev, Zakafkasya okrug, **10** no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **3.** Sarıkbay C. Akayev, Fergana oblasti, **2** no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana listesi, Kazak, **4.** Gaydulla A. Alibekov, Ural oblasti, **1** no'lu Ural oblasti Kırgız Komitesi Listesi, Kazak, **5.** İlyas S. Alkin, Kazan guberniyası, **10** no'lu Müslüman Sosyalist Listesi, Tatar, **6.** Sadık A. Amanjolov, Semireçi oblasti, **3** no'lu Alaş ve Semireçi Kazak Birliği Listesi, Kazak, **7.** Muhitdin G. Ahmerov, Ufa guberniyası, **3** no'lu Müslüman Es-Erler Listesi, Tatar, **8.** Cafer A. Ahundov, Zakafkasya okrug, **11** no'lu Hümmet Listesi, Azerbaycan Türkü, **9.** Ahmet Baytursunov, Turgay oblasti, **1** no'lu Alaş listesi, Kazak, **10.** Ahmet K. Beremjanov, Turgay oblasti, **1** no'lu Alaş Listesi, Kazak, **11.** Mahmud Hoca Behbudi, Semerkand oblasti, **2** no'lu Semerkand oblasti Müslüman Organizasyonları Listesi, Özbek⁵⁰, **12.** Yunus Y. Bikbov, Orenburg guberniyası, **9** no'lu Başkırt Federalistleri Listesi, Başkırt, **13.** Abdurrauf G. Bogdanov, Orenburg guberniyası, **2** no'lu Orenburg Kazak Birliği, Başkırt kökenli Kazak, **14.** Ahmet Zeki Velidov, Ufa guberniyası, **11** no'lu Federalist Başkırtlar Listesi, Başkırt, **15.** Mollanur Vahitov, Kazan guberniyası, **10** no'lu Müslüman Sosyalist Listesi, Tatar, **16.** İbrahim Haydarov,

⁴⁸ 1906 yılında kurulan Es-Erler Partisi'nin radikal sol kanadını Sosyalist Devrimci Maksimalistler oluşturdu. Ekim İhtilali sonrası kendi partilerini kurdular ve Sol Sosyalist Devrimciler (Sol Es-Erler) adını aldılar. Kurucu Meclis seçimlerinde Es-Erler Partisi'nden ayrı milletvekili aday listeleri çıkarmamalarına rağmen kazanan milletvekilleri ayrı fraksiyon kurdular. Yaroslav Leontyev, "Partiya Levih Sotsialistov-Revolyutsionerov (İnternatsionalistov)," *Politiçeskiye Partii Konets XIX-Pervoaya Tret XX Veka* (Moskva: ROSSPEN, 1996), 419-420.

⁴⁹ Temmuz ayında yayımlanan seçim yasasındaki bölgelere göre milletvekili dağılımı ile *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye'* de verilen milletvekili dağılımı arasında farklılıklar vardır. Arşivde kayıtlı *Alfavitnyy Spisok Çlenov Uçreditelnoye Sobraniya* başlıklı listede 495 milletvekilinin adı, soyadı, seçim bölgesi ve ait olduğu aday listesi yazılıdır. Bu listede farklı seçim bölgelerinden kazanan aynı kişilerin adları ve seçim bölgeleri arka arkaya yazılmıştır. Seçim yasasına göre bir kişi en fazla 5 seçim bölgesinde aday gösterilebiliyordu. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 114-138, 140-142; "Alfavitnyy Spisok Çlenov Uçreditelnoye Sobraniya,"; Lebenson, *Polojenije o Viborah v Uçreditelnoye Sobraniye*, 29, 31.

⁵⁰ Seçimlerdeki milletvekili aday listelerinde sadece listenin adı vardır. Arşivdeki milletvekilleri listelerinde seçim bölgeleri ve hangi aday listesinden kazandıkları yazmasına rağmen etnik aidiyet bilgisi yoktur. "Özbek" ifadesi genel bir bilgi verilmesi amacıyla kullanılmıştır.

Zakafkasya okrug, 12 no'lu Müslüman Sosyalist Listesi, Laz, **17.** Sultan Mecid Ganiyev, Zakafkasya okrug, 14 no'lu Rusya Müslümanları Listesi, Azerbaycan Türkü, **18.** İbrahim C. Caynakov, Semireçi oblasti, 3 no'lu Alaş ve Semireçi Kazak Birliği, Kazak, **19.** Mamed Yusuf Caferov, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **20.** Sagındık D. Doscanov, Turgay oblasti, 1 no'lu Alaş Listesi, Kazak, **21.** Caganşa D. Dosmuhamedov, Ural oblasti, 1 no'lu Ural oblast Kırgız Komitesi, Kazak, **22.** Halil D. Dosmuhamedov, Ural oblasti, 1 no'lu Ural oblast Kırgız Komitesi, Kazak, **23.** Alimcan G. İbrahimov, Ufa guberniyası, 3 no'lu Müslüman Es-Erler Listesi, Tatar, **24.** İzetullah V. İlyasov, Ufa guberniyası, 3 no'lu Müslüman Es-Erler Listesi, Tatar, **25.** Nurgali İ. İpmagambetov, Ural oblasti, 1 no'lu Ural oblast Kırgız Komitesi, Karakalpak Türkü, **26.** Alihan Kantemirov, Zakafkasya okrug, 12 no'lu Müslüman Sosyalist Blok, Oset, **27.** Salimgiray A. Karatleuv, Ural oblasti, 1 no'lu Ural Oblast Kırgız Komitesi, Kazak, **28.** Aslanbek A. Kardaşev, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Laz, **29.** Ömer M. Kuvatov, Ufa guberniyası, 11 no'lu Başkırt Federalistler Listesi, Başkırt, **30.** Bahtigirey A. Kulmanov, Orda okrug, Kazak, **31.** Sadretdin N. Maksudov, Semerkand oblasti, 2 no'lu Semerkand Oblastı Müslüman Organizasyonları Listesi, Tatar, **32.** Kazi-Ahmet Mamedbekov, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **33.** Şerif A. Manatov, Orenburg guberniyası, 9 no'lu Başkırt Federalistleri Listesi, Başkırt, **34.** Mustafa-Gadci Mahmudov, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **35.** Mir Adil Mirza Ahmedov, Fergana oblasti, 2 no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana Listesi, Özbek (?), **36.** Piri-Kuli Mursalov, Semerkand oblasti, 2 no'lu Semerkand Oblastı Müslüman Organizasyonları Listesi, Azerbaycan Türkü (?), **37.** Şakir Z. Muhamediyarov, Samara guberniyası, 13 no'lu Müslüman Şura Listesi, Tatar, **38.** Ahmetcan M. Muhametdinov, Ufa guberniyası, 3 no'lu Müslüman Es-Erler Listesi, Başkırt, **39.** Memed Emin Resulzade, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **40.** Samigulla V. Salehov, Kazan guberniyası, 4 no'lu Müslüman Meclisi Listesi, Tatar, **41.** Dior S. Saurambayev, Semireçi oblasti, 3 no'lu Alaş ve Semireçi Kazak Birliği, Kazak, **42.** Mir Hidayat Seyidov, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **43.** Seyid Cafer Seydamet, Tavrida guberniyası, 5 no'lu Geçici Kırım Müslüman Yürütme Komitesi Listesi, Kırım Tatarı, **44.** Hosrov-bek Sultanov, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **45.** Şerifcan H. Sunçalyas, Ufa guberniyası, 3 no'lu Müslüman Es-Erler Listesi, Başkırt, **46.** Velidhan Ş. Tanaçev, Orda okrug, Kazak, **47.** Abdulla T. Temirov, Turgay oblasti, 1 no'lu Alaş Listesi, Kazak, **48.** Ömer H. Teregulov, Ufa guberniyası, 1 no'lu Müslüman Millî Sovyeti, Tatar, **49.** Ali Merdan Topçubaşı, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **50.** Mahmud Fuad Tuktarov, Samara guberniyası, 13 no'lu Müslüman Şurası Listesi, Tatar, **51.** Fatih N. Tuhvatulin, Perm guberniyası, 9 no'lu Başkırt-Tatar Grubu Listesi, Tatar, **52.** Muhamedcan Tınışpayev, Semireçi oblasti, 2 no'lu Sosyalistler Bloğu, Kazak, **53.** Nasır-Han Töre K. Töreveyev, Fergana Oblastı, 1 no'lu Muinü-l İslam Cemiyeti Listesi, Özbek (?), **54.** Abdurahman-Bek Urazayev, Fergana oblasti, 2 no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana Listesi, Kazak, **55.** Hasib Bek Y. Usubbekov, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman

Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **56.** Abdurahman Farhatov, Semerkand oblasti, 2 no'lu Semerkand oblasti Müslüman Organizasyonları Listesi, Fars (?), **57.** Abdul-Ahad R. Fahretdinov, Orenburg guberniyası, 9 no'lu Başkırt Federasyonu Listesi, Başkırt, **58.** Nasip L. Halfin, Kazan guberniyası, 4 no'lu Müslüman Meclisi Listesi, Tatar, **59.** Kadir Hoca Hocayev, Fergana oblasti, 1 no'lu Muinü-l İslam Cemiyeti Listesi, Özbek, **60.** Ahmet T. Salihov (Ahmet Tsalıkkatı-Tsalikov), Simbirsk guberniyası, 8 no'lu Müslüman Şura Partisi, Oset, **61.** Mustafa Çokay, Fergana oblasti, 2 no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana Listesi, Kazak, **62.** Şah-İslam S. Şagiahmetov, Fergana oblasti, 2 no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana Listesi, Başkırt, **63.** Abduladcan Yoldaş-Kariyev, Fergana oblasti, 2 no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana Listesi, Özbek, **64.** Hidayet-Bek Yörgülü-Agayev, Fergana oblasti, 2 no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana Listesi, Özbek, **65.** Konstantin İ. Ramazanov, Altay Oblastı, 2 no'lu Es-Erler ve Köylü Vekilleri Sovyeti Listesi, Tatar, **66.** Aslay Safikurdskiy, Zakafkasya okrug, 10 no'lu Müslüman Millî Komitesi ve Müsavat Listesi, Azerbaycan Türkü, **67.** Fatih N. Usmanov, Astrahan guberniyası, 2 no'lu Müslüman Listesi, Tatar (?) **68.** Sahip-Girey H. Yambayev, Vyatka guberniyası, 4 no'lu Müslüman Kongresi, Tatar (?).⁵¹

Seçim yapılmayan ya da sonuçları elimizde olmayan bölgelerden Step okrugun 13 milletvekili, Sır Derya oblastının 8 milletvekili, Amu Derya okrugun 1 milletvekili ve Zakaspi oblastının 2 milletvekili kontenjanı vardı. Toplam 24 milletvekili kontenjanının ezici çoğunluğunun Türklerden oluşması muhtemeldir. Dolayısıyla Ahmet Salihov'un da öngördüğü gibi Kurucu Meclis'de 90'dan fazla Müslüman milletvekili olabilecekti. Altay oblastında Konstantin İ. Ramazanov ve Orenburg guberniyasında Abdurrauf G. Bogdanov, Müslümanların listesinde olmayıp seçimi kazanan Türk milletvekilleridir. Stepan N. Şendrikov, Semireçi oblastından 3 no'lu Alaş ve Semireçi Kazak Birliği listesinden; Es-

⁵¹ Kazanan milletvekilleri arasında Alihan Bükeyhanov'un adına rastlanmamıştır. Bükeyhanov, Kadet Partisi'nin sekizinci kongresinde (9-12 Mayıs 1917) Merkez Komite'ye seçildi. Dokuzuncu kongresinde (23-28 Temmuz 1917), Kurucu Meclis seçimlerinde partinin başlıca adayları arasında gösterildi. Togan, Bolşevik İhtilali sonrası A. Bükeyhanov'un Kadet Partisi'nden resmen ayrıldığını ve Alaş Orda otonomisi fikrini kati olarak kabul ettiğini yazmaktadır. Buna göre, seçim sonuçlarının alınmadığı Step Okrug'da aday gösterilmiş olabileceği düşünülmektedir. İshakov, Kazan guberniyasında kazanan milletvekilleri arasında Mollanur Vahitov'un adını vermemektedir. Habutdinov, Ömer H. Teregulov'un Ufa guberniyası 4 no'lu Müslüman Millî Şurası'ndan aday gösterildiğini yazmaktadır. Ayrıca Tatarların hiçbir yerde Bolşeviklerle ittifak yapmadıklarını ve Rus partilerinin hiçbirinin aday listesinde yer almadıkları bilgisini vermektedir. Protasov, Kurucu Meclis'e Müslümanlar arasından Bolşevik milletvekili seçilmediğini söylemektedir. Taymas, emin olmamakla birlikte Mollanur Vahitov'un bir Bolşevik listesinden Kurucu Meclis'e milletvekili olarak seçildiğini beyan etmektedir. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 116-138; "Alfavitnyy Spisok Çlenov Uçreditelnogo Sobraniya,"; Togan, *Hatıralar*, 155-156; *Syezdi i Konferentsii Konstitutsionno-Demokratiçeskoj Partii*, 495, 658, 699, 727; Abdullah Battal Taymas, *1917'den 1919'a Rus İhtilalinden Hatıralar 1* (İstanbul: Turan Kültür Vakfı, 2000), 102-103; "Spiski Çlenov Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya" Erişim Tarihi: 4.10.2020 http://www.hrono.ru/biograf/bio_uuchredit.php; Salavat Midhatoviç İshakov, "Gaziz Gubaydullin: Maloizvestniye Epizodi Poliçiçeskoj Jizni 1917 goda," *Turkologičeskiye İssledovaniya*, 2/3 (2019): 54-55; Habutdinov, "Musulmane-Tatari i Vibori vo Vserossiiskiy Parlament"; Lev Grigoryeviç Protasov, "Deputatı Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya: Etnonatsionalnyy Aspekt," *Nauçnyye Vedomosti* 1 (41), Vıpusk 5, (2008): 92; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 297. Bunların haricinde etnik kimliklerin tespit edilmesinde faydalanılan eserler için bkz. Nadir Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi (İç Rusya ve Sibirya Müslüman Türk Tatarlarının Millet Meclisi 1917-1919)* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1998); Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi* (Ankara: TTK, 1995); *Rusyada Birinci Müslüman Kongresi Tutanakları*, Haz. İhsan İlgar (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990).

Erler Partisi'nden Vadim A. Çaykin, Fergana oblastından 2 no'lu Müslüman Organizasyonları Fergana listesinden kazandı. Müslümanlar, Sır Derya oblastından da 1 Rus köylü temsilciyi milletvekili adayı olarak göstermişlerdi. Eldeki verilere göre, cephe bölgelerinden seçilen Müslüman milletvekili yoktur. Seçim listeleriyle bağlantılı olarak milliyetçi, sosyalist, Tatar ve Başkırt milletvekilleri grupları ortaya çıktı. Kurucu Meclis'e en fazla milletvekilini Kazaklar gönderdiler (18 milletvekili) -ki Step okrugda seçimler tamamlansaydı bu sayı daha da artacaktı. Aynı şekilde Özbek milletvekili sayısı da seçimlerin tamamlanamadığı bölgeler yüzünden azdır. Türkmen milletvekili ise hiç yoktur. Seçilen en genç milletvekilleri arasında 22 yaşındaki Müslüman Sosyalist İlyas S. Alkin vardı. Milletvekilllerinden bazıları Devlet Duması'nda da görev yapmışlardı, bazıları Stalin dönemi baskı döneminde öldürüldüler.⁵²

4) Kurucu Meclis'in Toplanması ve İlgası

Kurucu Meclis fiilen 5 Ocak 1918 tarihinde açılrsa da aslında onun çalışması fraksiyon gruplarında daha önce başladı. Bu parti fraksiyonlarında yasa tasarıları, kararlar hazırlandı, taktikler belirlendi, konuşmacılar seçildi. Rusya'nın her yerinden gruplar halinde veya bireysel olarak Petrograd'da milletvekilleri toplandı.⁵³ Sovnarkom'un 26 Kasım kararnamesiyle Kurucu Meclis'in toplanması belirsiz bir tarihe ertelenmişti. Bu kararnameyi yok sayan hükümet dışındaki parti milletvekillerinden 45 tanesi, Geçici Hükümet'in meclisin açılış tarihi olarak belirlediği 28 Kasım'da bir araya geldiler.⁵⁴ Ancak Sovnarkom'un 30 Kasım'da aldığı Koruyucu Önlemler'den sonra Tavrida Sarayı'nda günlük oturumlar iptal edildi.⁵⁵

Önemli sayıda Müslüman milletvekilinin seçimi kazandığı anlaşılmasına rağmen Petrograd'a gelen milletvekili sayısı azdır. 1 Ocak tarihinde Petrograd'da buluşan 8 milletvekili, 5 Ocak'ta Müslüman Sosyalist Fraksiyonu'nu kurdular. Bu milletvekilleri, Ahmet T. Salihov, İzetullah V. İlyasov, Ahmetcan M. Muhametdinov, Şerifcan H. Sunçalyas, Şakir Z. Muhamediyarov, M. Fuad Tuktarov, Samigulla V. Salehov ve Muhitdin G. Ahmerov idi. 6-7 Ocak tarihlerinde onlara Mollanur Vahitov ve Şerif A. Manatov katıldı. Ayrıca Es-Erler Fraksiyonu'na kayıt olan Başkırt Ömer M. Kuvatov Petrograd'da bulunmaktaydı. Başkentte olup oturuma katılmayan milletvekillerinin olabileceği hesaba katılmakla birlikte bu kişilerin büyük bir ihtimalle 5 Ocak'taki oturuma katıldıkları düşünülebilir. Ayrıca Mustafa Çokay ve Alimcan G. İbrahimov'un da oturuma katıldığını bilmekteyiz. Müslüman Sosyalist Fraksiyonu, farklı renklerdeki sosyalistleri birleştiren partiler üstü bir fraksiyondur. M. Fuad Tuktarov ve Şakir Z. Muhamediyarov, Es-Erlerin lideri Viktor

⁵² Protasov, Step okrugdaki milletvekili kontenjanını 14 olarak vermektedir. Abdulvahap Kara, Kurucu Meclis seçimlerinin sadece Semireçi ve Fergana oblastlarında yapılabildiğini, seçimlerde Şura-i İslamiye listelerinin Şura-i Ulema listelerine üstünlük sağladığını, Fergana oblastında Şura-i İslamiye'nin seçimi kazanan adayları arasında Mustafa Çokay, Ubeydullah Hoca, Hidayetbek Yörgülü ve Vadim Çaykin'in olduğunu yazmaktadır. Nasırhan Töre, Şura-i Ulema listesinden kazandı. Ubeydullah Hoca'nın adına kazanan milletvekilleri arasında rastlanmamıştır. "Spiski Çlenov Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya"; Lebson, *Polojeniyeye o Viborah v Uçreditelnoye Sobraniye*, 12-14; Spirin, *Rossiya 1917 god*, 324-328; Abdulvahap Kara, *Türkistan Ateşi Mustafa Çokay'ın Hayatı ve Mücadelesi* (İstanbul: Da yayıncılık, 2002), 119-120; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 295.

⁵³ Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 282.

⁵⁴ Vişnyak, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 183.

⁵⁵ Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 283.

Mihayloviç Çernov'un politik çizgisini desteklediler. Sovnarkom'la mücadeleye giriştiler.⁵⁶

Kurucu Meclis'e otuzdan fazla halkın temsilcisi seçildi. Arşivde saklanan milletvekili listelerinde etnik aidiyet bilgileri yazılı olmamasına rağmen yaklaşık olarak tespit edilen etnik aidiyet dağılımı; 372 Velikorus, 138 Ukrayn, 81 Yahudi, 18 Kazak Türkü, 16 Ermeni, 15 Tatar, 15 Belarus, 15 Leton, 14 Polonyalı, 13 Azerbaycan Türkü, 12 Gürcü, 9 Eston, 8 Başkirt, 6 Özbek, 6 Alman, 5 Çuvaş, 5 Moldovan, 2 Oset, 2 Laz, 1 Kırım Tatarı, 1 Karakalpak Türkü, 1 Tacik, 1 Fars şeklindedir. Milletvekillerinin yaklaşık %48'i Velikorus, %18'i Ukrayn idi. En az 300 Rus milletvekili (%80) Velikorus guberniyalarından, geriye kalanlar gayri Rus guberniyalar ve cephelerden seçildiler.⁵⁷

Bolşevik yanlısı Kızıl Muhafızlar ve denizciler, Kurucu Meclis'in korunması gerekçesiyle Tavrida Sarayı'na getirildi. Petrograd Garnizonu'nda askerî hazırlık yapıldı. Bolşevik ve Sovyet aleyhtarları aynı günün sabahında bir gösteri düzenlediler, ancak onlara ateş açıldı. 21 gösterici öldü ve pek çok yaralanan oldu. Kurucu Meclis'in ilk ve tek oturumu 5 Ocak 1918 tarihinde öğleden sonra saat dörtte Tavrida Sarayı'nda başladı. Bölgelerdeki iktidar mücadelesi dolayısıyla milletvekillerinin çoğunun Petrograd'a gelişi gecikti. Oturuma yeter sayının biraz fazlası olan 410 milletvekili katıldı. Merkez Es-Erler, Bolşevik ve Sol Es-Erler milletvekilleri çoğunluğunu oluşturdular (155 milletvekili-%38,5).⁵⁸ Salonda Müslüman milletvekilleri, Es-Erler Fraksiyonu'nun sol tarafına yerleştiler.⁵⁹

İşçi, Asker ve Köylü Vekilleri Sovyeti Yürütme Komitesi adına oturumu açmakla

⁵⁶ Protasov makalesinde, Müslüman Sosyalist Fraksiyonu'nun 7 milletvekili tarafından kurulduğunu belirtmekte, fraksiyona katılanları Ahmet T. Salihov, İzetullah V. İlyasov, Ahmetcan M. Muhametdinov, Şerifcan H. Sunçalıyas, Şakir Z. Muhamediyarov, M. Fuad Tuktarov, Samigulla V. Salehov olarak sıralamaktadır. 6-7 Ocak tarihlerinde onlara Şerif A. Manatov, Mollanur Vahitov, Alimcan G. İbrahimov ve Muhitdin G. Ahmerov'un katıldığını yazmaktadır. Tamara Yusufovna Krasovitskaya, Alimcan G. İbrahimov'u fraksiyon üyesi olarak tanımlamaktadır. Alimcan G. İbrahimov'un oturuma katıldığı bilindiğine göre fraksiyona meclis ilga olduktan sonra katılmış olabilir. Protasov, kitabında fraksiyonun önemli kişileri arasında İlyas S. Alkin'i de saymakta ancak makalesinde kurucular arasında onun adını vermemektedir. Genel kanı Mollanur Vahitov ve Şerif Manatov'un Kurucu Meclis dağıtıldıktan sonra Petrograd'a geldikleri yönündedir. Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 283, 290; Protasov, "Deputatı Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya," 92; Tamara Yusufovna Krasovitskaya, "Federalizm Turkskih Elit v Modernistskih i Bolşevistskih Shemah," *Mir Bolşogo Altaya* 5/2 (2019): 268-269; Habutdinov, "Musulmane-Tatarı i Vıborı vo Vserossiiskiy Parlament,"; Kara, *Türkistan Ateşi*, 119; Taymas, *1917'den 1919'a Rus İhtilalinden Hatıralar*, 102-103.

⁵⁷ *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 116-138; "Alfavitnyy Spisok Çlenov Uçreditelnogo Sobraniya,"; "Spiski Çlenov Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya,"; Protasov, "Deputatı Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya," 88-89.

⁵⁸ Protasov, 27 Aralık tarihli Es-Erler Fraksiyonu'nun verilerine göre, Petrograd'da 495 milletvekili olduğunu yazmaktadır. Alexander Rabinowitch, 400'e yakın milletvekilinin oturuma katıldığını bildirmektedir. 28-29 Kasım gecesi yapılan Sovnarkom toplantısında Troçki'nin raporunun ardından Kadet Partisi üyeleri karşı devrimci bir halk ayaklanması örgütledikleri bahanesiyle halk düşmanı ilan edilmiştiler. Oturuma katılmadılar. Bu dönemde Rus Kazaklarından Ataman Aleksandr İlyiç Dutov ve Bolşevik Samuil Moiseevič Tsvilling Ural'da; Ataman Aleksey Maksimoviç Kaledin ve Bolşevik Vladimir Aleksandroviç Antonov-Ovseenko Don Bölgesi'nde savaş halindeydiler. "Çlenı Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya," Erişim Tarihi: 17.10.2020 http://www.hrono.ru/biograf/bio_u/uchredit.php; Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidarda Petrograd'da Sovyet Yönetiminin İlk Yılı*, Çev. Can Saday, Hakkı Başgüney, Nihan Elmas (İstanbul: Yordam Kitap, 2016), 89, 115-122; Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 293-294.

⁵⁹ Vişnyak, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 187-192.

görevlendirilen Sverdlov, komitenin deklarasyonunu okuyarak Kurucu Meclis'in bunu kabul etmesini talep etti. Bu deklarasyona göre, Rusya'nın İşçi, Asker ve Köylü Vekilleri Sovyetleri Cumhuriyeti olduğu ilan edilmeli, merkezî ve yerel bölgelerde iktidar Sovyetlere bırakılmalıydı. Birinci Dünya Savaşı'yla ilgili olarak Kurucu Meclis'ten, gizli antlaşmaları reddetmesi, milletlerin kendi kaderini tayin hakkı temelinde her ne pahasına olursa olsun devrimci önlemlerle ilhaksız ve tazminatsız demokratik barışa ulaşması, orduda savaştan işçi ve köylülerin dost olmalarının sağlanması politikalarının benimsenmesi istenmekteydi. Ayrıca Sverdlov meclis başkanının seçilmesini teklif etti. Es-Erler Partisi'nin adayı Viktor Mihayloviç Çernov, Bolşevikler ve Sol Es-Erlerin adayı Maria Aleksandrovna Spirinodova oldu. Seçimleri, 244 lehte, 151 aleyhte oyla Çernov kazandı.⁶⁰

Başkan seçilen Çernov konuşmasında, Kurucu Meclis'in Rus halklarının birliğini temsil etmesi dolayısıyla eskiden sıkıntı çeken halkların artık durumunun düzeleceğini belirtti. Özellikle bu halklar arasında Ukraynlar, Don Kazakları, Müslümanlar ve Yahudileri saydı. Müslümanlar, diğer halklar gibi kendi egemen haklarının Kurucu Meclis tarafından kabul görmesine sevinebilirlerdi. Daha sonra oturum gündeminde Merkez Yürütme Komitesi'nin deklarasyonunun mu yoksa Es-Erler Partisi'nin öne sürdüğü Birinci Dünya Savaşı'na son verecek barış, köylülerin toprak sorunu ve devletin idare şeklinin mi görüşüleceği yönünde oylama yapıldı. Es-Erlerin gündem maddeleri kabul edildi (237 lehte, 146 aleyhte oy).⁶¹ Müslüman milletvekillerinin çoğunluğunun, meclis başkanlığı seçimlerinde, gündem maddelerinden hangisinin görüşüleceğine dair yapılan oylamada, Kurucu Meclis'in açılışı öncesi göstericilere ateş açılmasının soruşturulması ve suçluların tespitine yönelik komisyon kurulması teklifinde Es-Erlerle birlikte hareket ettiğini düşünebiliriz.

Ayrıca Ahmet T. Salihov, meclis oturumunda Müslüman Sosyalist Fraksiyonu adına bir deklarasyon sundu. Konuşmasında, Kerenski'nin hükümet politikasının Halk Komiserleri Sovyeti Başkanlığı tarafından ortaya koyulan Ekim Devrimi için elverişli şartlar yarattığını, sosyalist düzene yaklaşma temellerinde köklü reformlar ve savaşın bitmesine yönelik çeşitli önlemler alan yeni iktidarın önemli problemlerin karşısında yetersiz olduğunu belirtti. Sovnarkom'un politikası, gayri Rus halkların özgür gelişimini ve millî yaratıcılığını tam olarak gerçekleştirilmede güçsüz görünmekteydi. Eğer barış teklifleri savaştan devletlerin emperyalist çevrelerinde dirençle karşılaşırsa galibiyet olmaksızın genel demokratik barış antlaşması imzalanması için Kurucu Meclis tarafından aktif adımların atılması, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kendine özgü millî, ekonomik, günlük, etnografik, dinî şartlar göz önünde bulundurularak sosyal ve ekonomik önlemlerin hayata geçirilmesi, toprak sorununun çözümlenmesi, Rusya'nın

⁶⁰ *Uçreditelnoye Sobraniye Stenografiçeskiy Otçet*, 3-8. Kurucu Meclis oturum tutanağının tam hali yoktur. O dönemde arşivde (*Arhiv Oktyabrskoy Revolyutsii*) korunan daktiloyla yazılmış oturum tutanağında bazı atlamalar mevcuttur. Bu tutanağın haricinde az sayıda bölük pörçük daktiloyla yazılmış tutanak sayfaları vardır -ki bu sayfalar sayesinde ilk tutanak nüshasının bazı boşlukları doldurulabilmektedir. Kurucu Meclis oturum tutanağı, 1918 yılında yayımlandı. Bu tutanağın kapağında "Kurucu Meclis Başkanı'nun emrine göre" yayımlandığı yazılıdır. Yayımlandığında da bazı ekleme ve düzeltmelere maruz kaldı. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 27.

⁶¹ *Uçreditelnoye Sobraniye Stenografiçeskiy Otçet*, 3-8, 12-13, 26-28, 57, 61-63.

federatif bir cumhuriyet olarak kabulü, Kurucu Meclis'in kurulan İtil, Güney Ural, Türkistan vd. otonomileri dahil kurulacak olan otonom yapıları onaylaması ve millî orduların kurulması taleplerinde bulundu.⁶² Barış görüşmeleri esnasında protesto amacıyla Bolşevikler ve Sol Es-Erlere milletvekilleri oturumu terk ettiler. Onlara Müslüman milletvekillerinden Alimcan G. İbrahimov katıldı.⁶³

Müslüman Sosyalist Fraksiyonu adına Şerifcan H. Sunçalyas barış meselesinde, barışa yaklaşma adımlarının yetersiz olduğunu ve istenilen sonuçlara henüz götürmediğini göz önünde bulundururken Merkez Yürütme Komitesi'nin bu konudaki kararına tamamen katıldıklarını ve onları destekleyeceklerini belirtti. Oturumun zorla sonlandırılmak istenmesi yüzünden Es-Erlerin eğilimini yansıtan toprakların sosyalizasyonu, müttefik devletlere demokratik barış antlaşması şartlarının ortak belirlenmesi çağrısı ve Rusya'nın demokratik federatif bir cumhuriyet olması kararları tartışılmadan hızlı bir şekilde kabul edildi. Bir sonraki oturum 6 Ocak saat 17:00'da toplanacaktı. Ancak bu gerçekleşmedi.⁶⁴ Müslüman milletvekillerinin tam olarak sayılarını tespit edemesek de barış maddesi hariç diğer oylamalarda Es-Erlere katıldıkları öngörülebilir. Böylece barış şartları konusunda Es-Erlerin çizgisinden ayrılmış oldular. Merkez Yürütme Komitesi'nin 6 Ocak tarihli oturumunda, Kurucu Meclis'in iktidarı Sovyetlere devretmemesi ve Sovyet Cumhuriyeti'yle her türlü bağlantısını koparması yüzünden ilga edilmesi yönünde bir karar alındı.⁶⁵

Stalin'in bu dönemde bazı Müslüman milletvekilleriyle görüşmeler yaptığı bilinmektedir. Ancak bunların içeriğiyle ilgili çelişkili bilgiler vardır. Bunun yanı sıra özellikle Sadrettin N. Maksudov'la görüşmeler hakkında da yeterli bilgi yoktur. Ahmet Salihov ise Rusya Müslümanları İkinci Kongresi'ndeki siyasi duruşuyla Lenin'in dikkatini çekmişti. 25 Aralık 1917 tarihli *Yıldız Gazetesi*'nde yayımlanan habere göre, Petrograd'da Milliyetler Halk Komiseri Stalin ve Millî Şura başkanı Salihov arasında görüşmeler başlamıştı. Salihov, Müslümanların ağırlıklı olarak yaşadıkları bölgelerde etno-kültürel, sosyal ve dinî özelliklerin dikkate alınmasını, Rusya'nın İdil, Güney Ural ve Türkistan gibi otonomilerden oluşan federatif bir cumhuriyet olarak kabul edilmesini talep etmişti. Stalin de Rusya'daki bütün Müslüman halkların başkanlığı anlamına gelen Sovyet Komiserliği'ne başkanlık etmesini teklif etmişti. Onun yardımcısı, Müslüman bir sosyalist olabilirdi. Salihov, meseleyi İdil-Ural Millî Meclisi ve Millî Şura üyeleriyle görüştü. Sadrettin N. Maksudov, ona Stalin'in teklifini kabul etmesini önerdi.⁶⁶ Ancak Stalin'in teklifi İdil-Ural Millî Meclisi tarafından reddedildi. Teklif kabul edilseydi Millî Şura,

⁶² *Uçreditelnoye Sobraniye Stenografiçeskiy Otçet*, 49-51.

⁶³ Taymas, *1917'den 1919'a Rus İhtilalinden Hatıralar*, 102-103; Habutdinov, "Musulmane-Tatarı i Vibori vo Vserossiiskiy Parlament," Krasovitskaya, Alimcan G. İbrahimov'un Stalin'le olan görüşmesinden sonra Bolşeviklerle birlikte Kurucu Meclis oturumunu terk ettiğini yazmaktadır. Krasovitskaya, "Federalizm Turkskih Elit," 268.

⁶⁴ *Uçreditelnoye Sobraniye Stenografiçeskiy Otçet*, 88, 98-100. Protasov, Müslüman Sosyalist Fraksiyonu'nda parçalanma meydana geldiğini, Başkırt Sunçalyas'ın Merkez Yürütme Komitesi'nin deklarasyonuna katıldığını yazmaktadır. Sunçalyas'ın konuşması, fraksiyon adına sadece barışla ilgili meseledeki tutumlarını açıklamaları şeklinde anlaşılmıştır. Protasov, *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 316.

⁶⁵ *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*, 145-146.

⁶⁶ Krasovitskaya, "Federalizm Turkskih Elit," 267.

Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı Müslüman Komiserliği'yle birleşecekti.⁶⁷ Ahmet Salihov, bazı Tatar gazetelerinde Sovnarkom'a hitaben yayımladığı cevabında, Müslümanların böyle tek taraflı bir hükümeti kabul etmeyeceklerini belirtti.⁶⁸

Lenin'in tavsiyesi üzerine Alimcan G. İbrahimov, Mollanur Vahitov ve Şerif A. Manatov, Kurucu Meclis'in Müslüman milletvekilleriyle görüşmeler gerçekleştirmeye devam ettiler. Vahitov, Kurucu Meclis'in dağıldığı 6 Ocak günü Petrograd'a ulaştı. Aynı gün Alimcan G. İbrahimov'la buluştu ve Stalin'in Müslüman Komiserliği kurmak teklifini görüştüler. Ahmet Salihov'u komiserliğin başkanı olmak konusunda ikna ettiler. Mollanur Vahitov, Alimcan G. İbrahimov, Şerif A. Manatov ve Ahmet Salihov, 7 Ocak'ta Lenin ve Stalin'le buluştular. Ancak daha sonra Salihov, diğerleriyle birlikte Sovyet iktidarına katılmaya cesaret edemedi. 17 Ocak 1918 tarihinde Lenin'in imzaladığı kararnameyle Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak Müslüman Komiserliği kuruldu. Başkanlığına Mollanur Vahitov getirildi. Alimcan G. İbrahimov ve Şerif A. Manatov da bu komiserlikte görev aldılar.⁶⁹ Böylece Bolşeviklerle çalışan bir Müslüman grubu ortaya çıktı. Diğer sosyalist ve milliyetçi aydınlar, Kurucu Meclis'in dağıtılması sonrası şiddetlenen iç savaşta Bolşeviklere karşı mücadele ettiler. Millî otonomilerin savunulmasında Kurucu Meclis'in kabul ettiği federasyon kararı başlıca dayanak noktası oldu. Petrograd'dan dönen Azerbaycan Türkü Kurucu Meclis milletvekilleri, Tiflis'te toplanan Transkafkasya Seymi (Meclisi)'ne katıldılar. Bu seym, 22 Nisan 1918 tarihinde bölgenin Rusya'dan ayrıldığını bildirerek Tiflis merkezli Transkafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti'ni kurdu.

Sonuç

Yerel millî kongrelerde görüşülen konulardan birisi olmakla birlikte Kurucu Meclis seçimlerine hazırlık ve taktiksel birlik sağlama düşüncesi, 1-11 Mayıs ve 21-31 Temmuz 1917 tarihleri arasında toplanan Rusya Müslümanları Kongrelerinde görüşülen önemli konulardan bir tanesi oldu. Bu kongrelerde oyların parçalanmasını önlemek, meclise girecek milletvekili sayısını arttırmak, alınacak kararlarda söz sahibi olmak için bölgelerde tek seçim listesi oluşturmak ve gerekirse sosyalist partilerle blok kurmak kararları ön plana çıktı. Yine kadınlara bütün siyasi haklarda erkeklerle eşitlik sağlanması, seçme ve seçilme haklarının verilmesi avantaj sağlayacak bir adım olmuştur. Geçici Hükümet döneminde genel olarak seçim yasaının hazırlanması, hükümet krizleri ve yerel yönetimlerde seçimlerin yenilenmesiyle bağlantılı gecikmeler yüzünden seçimler yapılamadı. Bolşevikler, devrimden önceki demokratik pozisyonlarına dönmek istediklerinden, halkın çoğunluğunun onları desteklediklerine inandıklarından, kendi iktidarlarını güçlendirmek ve halkla olan bağlantılarını koparmamak için Kurucu Meclis sloganına sahip çıktılar.

⁶⁷ Devletşin, *Sovyet Tataristanı*, 246.

⁶⁸ Krasovitskaya, "Federalizm Turkskih Elit," : 267-268.

⁶⁹ Krasovitskaya, "Federalizm Turkskih Elit," : 269-270; Taymas, *1917'den 1919'a Rus İhtilalinden Hatıralar*, 102-103. Habutdinov, toplantının Stalin ve fraksiyon üyeleri arasında yapıldığını, İbrahimov, Vahitov ve Manatov'un ikna etmeye çalıştığı Salihov'un Müslüman Sosyalist Fraksiyonu'nun pozisyonunda kalmayı tercih ettiğini; Nadir Devlet, Müslüman Komiserliği kurulduktan sonra Stalin'in Moskova'daki Müslüman Merkez Şurası'nı kendi tarafına çekmeye çalıştığını yazmaktadırlar. Habutdinov, "Musulmane-Tatarı i Vibori vo Vserossiiskiy Parlament,"; Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi*, 257-258.

Geçici Hükümet döneminde seçim yasasını hazırlamak için kurulan Özel Komite'nin çalışmaları esnasında Rusya genelinde 82 seçim bölgesinde 20 yaş ve üzeri 90 milyondan fazla kişinin oy kullanacağı hesap edildi. Toplam 815 milletvekili seçilecekti. 82 seçim bölgesinin yarısından çoğunda 12-14 Kasım 1917 tarihleri arasında seçimler zamanında yapıldı. Genel olarak seçimler 3 aydan fazla sürdü. Ancak Ekim Devrimi sonrasında çeşitli sebeplerle seçimlerin ertelendiği, yapılırsa bile sonuçların alınmadığı ya da seçimlerin hiç yapılamadığı bölgelerin başında Batı Türkistan oblastları geldi. Seçim sonuçlarına göre, milliyetçi-sosyalist, Tatar-Başkırt listeleri ya da sadece Türklerin liste çıkardığı bölgelerde bile kendi aralarında farklı milletvekili aday listeleri çıkardıkları, sosyalist partilerle beklentilerin aşağısında sadece üç bölgede gayri Ruslarla ittifak yaptıkları, Türklerin çoğunlukla kendi aday listelerini tercih ettikleri görüldü. Türklerin oy kullandıkları bölgelerde kendi listeleri kazanmadıysa genellikle seçimleri Es-Erler Partisi kazandı. Türk seçmenler, Rus partilerinden birini tercih ettilerse büyük ihtimalle Es-Erler Partisi'ne oy vermiş olabilirler. Seçimlerin hiç yapılamadığı yerler hariç aralarında gayri Türk Müslüman milletvekilleri ve Müslüman listesinde olmayan Türk milletvekilleri de dahil edilmekle birlikte 68 milletvekili Kurucu Meclis'e girmeye hak kazandı. Ancak sadece 11 tanesinin meclis oturumuna katıldığı tespit edilebildi. Petrograd'da buluşan 8 milletvekili, 5 Ocak 1918 tarihinde Müslüman Sosyalist Fraksiyonu'nu kurdular. Fraksiyonun bu şekilde isimlendirilmesi ve seçimlerde ortak liste kararına rağmen farklı listelerin çıkarılması yüzünden bütün milletvekillerinin bu fraksiyonda toplanma olasılığı düşük görünmekteydi. 17 Ocak 1918 tarihinde yayımlanan kararnameyle, bazı fraksiyon milletvekillerinin katılımıyla Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı Müslüman Komiserliği kuruldu. Bir kısım Türk milletvekilleri ise iç savaş esnasında Samara'da kurulan Kurucu Meclis Üyeleri Komitesi'yle (KOMUÇ) birlikte Bolşeviklere karşı mücadele etmeyi tercih etti.

* * *

Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı (Zorunlu)

Tek yazarlı makaledir. Katkı payı %100 yazara aittir. Çıkar çatışması yoktur.

* * *

KAYNAKÇA

2-iy Vserossiiskiy Musulmanskiy Syezd Musulmanskaya Fraktisiya v Uçreditelnom Sobranii Reç Ahmeda Tsalikova. Kazan: Lito-Tipografiya T-vo Umid B. Haritonova, 1917.

"Alfavitny Spisok Çlenov Uçreditelnago Sobraniya." Tsentralny Gosudarstvennyy Arhiv Oktyabrskoy Revolyutsii i Sostsialistiçeskogo Stroitelstva SSSR. Fond. Kantselyariya Tavriçeskogo Dvortsa Rossiiskoy. Opisi. 1917-1918 gg. 2-13. Erişim Tarihi: 4.10.2020 <https://www.prilib.ru/item/465804>.

Bigi, Musa Carullah. *Islahat Esasları*. Petrograd: Tipografiya M. A. Maksudova, 1915.

Bigiyef, Musa. *Umum Rusya Müslümanlarının Üçüncü Resmi Nedveleri*. Kazan: Lito-Tipografiya T-vo Bratya Karimovi, 1906.

Carr, Edward Hallett. *Bolşevik Devrimi 1917-1923*. Çev. Orhan Suda. C. 1. İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

- Çalışkan, Ülkü. "Geçici Hükümet ve Rus Kurucu Meclisi Seçim Hazırlıkları." *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi* 4 (2020): 36-54.
- Çalışkan, Ülkü. *Rusya İmparatorluğu'nda Anayasal Demokrat Partisi'nin Milliyetler Politikası (Kadet Partisi 1905-1917)*. İstanbul: Kriter Yayınları, 2019.
- "Çlenı Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya" Erişim Tarihi: 17.10.2020 http://www.hrono.ru/biograf/bio_u/uchredit.php.
- Devlet, Nadir. *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi (İç Rusya ve Sibirya Müslüman Türk Tatarlarının Millet Meclisi 1917-1919)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.
- Devlet, Nadir. *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*. Ankara: TTK, 1999.
- Devletşin, Tamurbek. *Sovyet Tataristanı*. Çev. Mehmet Emirhan. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Fayzrahmanov, Ayrat Şamileviç. "Voprosı Federativnogo Ustroistva Rossii v Reşeniyah Natsionalnih Syezdov v 1917 g." *Vestnik TGU* 7/87 (2010): 255-259.
- Gözler, Kemal. *Kurucu İktidar*. Bursa: Ekin Basın yayın Dağıtım, 2016.
- Gündoğdu, Abdullah. "İki Devrim Arasında Rusya'da Siyasi Katılım ve Türkler." *XVI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (20-24 Eylül 2010)*. (2015): 1-32.
- Habutdinov, Aydar Yuryeviç. "Musulmane-Tatarı i Viborı vo Vserossiiskiy Parlament." Erişim Tarihi: 11.10.2020 <http://islamrf.ru/news/analytics/politics/120>.
- Hayit, Baymirza. *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadele Tarihi*. Ankara: TTK, 1995.
- Hekimoğlu, Vecihi Sefa Fuat. "Bütün Rusya Müslümanları Kongresi (1-11 Mayıs 1917)." *Türk Dünyası Araştırmaları* 169 (Ağustos 2007): 1-12.
- İshakov, Salavat Midhatoviç. "Obşestvenno-Politiçeskaya Jizn Petrogradskih i Moskovskih Musulman Vesnoy 1917-Vesnoy 1918 g." *Peterburgskih İstoriçeskih Jurnal* 1 (2014): 121-136.
- Kara, Abdulvahap. *Türkistan Ateşi Mustafa Çokay'ın Hayatı ve Mücadelesi*. İstanbul: Da yayıncılık, 2002.
- Krasovitskaya, Tamara Yusufovna. "Federalizm Turkskih Elit v Modernistskih i Bolşevistskih Shemah." *Mir Bolşogo Altaya* 5/2 (2019): 260-279.
- Lebenson, Aleksey Georgiyeviç. *Polojeniyе o Viborah v Uçreditelnoye Sobraniye Tekst Zakona i Obyasnitelniya Zameçaniya*. Moskva: Knigoizdatelstvo Universalnaya Biblioteka, 1917.
- Lenin. "Tezısı ob Uçreditelnom Sobranii." *Polnoye Sobraniye Soçineniy* 35. Moskva: İzdatelstvo Politiçeskoy Literaturı, 1974.
- Leontyev, Yaroslav. "Partiya Levih Sotsialistov-Revolyutsiyonerov (İnternatsionalistov)." *Politiçeskiye Partii Konets XIX-Pervaya Tret XX Veka*. Moskva: ROSSPEN, 1996: 419-424.
- Protasov, Lev Grigoryeviç. "Deputatı Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya: Etnonatsionalniy Aspekt." *Nauçniye Vedomosti* 1 (41). Vıpusk 5 (2008): 88-94.
- Protasov, Lev Grigoryeviç. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye İstoriya Rojdeniya i*

- Gibeli*. Moskva: ROSSPEN, 1997.
- Protokolü Tsentralnogo Komiteta Konstitutsionno-Demokratiçeskoj Partii 1915-1920 gg.* T. 3 Moskva: ROSSPEN, 1998.
- Rabinowitch, Alexander. *Bolşevikler İktidarda Petrograd'da Sovyet Yönetiminin İlk Yılı*. Çev. Can Saday, Hakkı Başgüney, Nihan Elmas. İstanbul: Yordam Kitap, 2016.
- Rubinşteyn, Nikolay Leonidoviç. *k İstorii Uçreditelnogo Sobraniya*. Moskva: Gosudarstvennoye Sotsialno-Ekonomiçeskoye İzdatelstvo, 1931.
- Rusyada Birinci Müslüman Kongresi Tutanakları*. Haz. İhsan Ilgar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Rusyadaki Siyasi Fırkalar ve Onların Programları*. Akmesid: Kırım Ocağı Matbaası, 1917.
- Sadıgov, Ramin. "Rusya Kurucu Meclisi: Tarihi Gelişimi ve Bolşevikler Tarafından Feshi." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016): 906-920.
- Salavat Midhatoviç İshakov. "Gaziz Gubaydullin: Maloizvestniye Epizodi Poliitiçeskoj Jizni 1917 goda." *Turkologiçeskiye İssledovaniya* 2/3 (2019): 51-56.
- Sbornik Program Poliitiçeskih Partii v Rossii*. Petrograd: Sunodalnaya Tipografiya, 1917.
- Spirin, Leonid Mihayloviç. *Rossiya 1917 god iz İstorii Borbu Poliitiçeskih Partii*. Moskva: Mısl, 1987.
- "*Spiski Çlenov Vserossiiskogo Uçreditelnogo Sobraniya*." Erişim Tarihi: 4.10.2020 http://www.hrono.ru/biograf/bio_u/uchredit.php.
- Syezdi i Konferentsii Konstitutsionno-Demokratiçeskoj Partii 1915-1917 gg.* T. 3. K. 1 Moskva: ROSSPEN, 2000.
- Şaveko, Natalya Anisimovna. *Oktyabrskaya Revolyutsiya i Uçreditelnoye Sobraniye*. Moskva, Leningrad: Moskovskiy Raboçiy, 1928.
- Tamarin, Aleksandr. *Musulmane na Rusi*. Moskva: İzdaniye D. Ya. Makovskogo, 1917.
- Taymas, Abdullah Battal. *1917'den 1919'a Rus İhtilalinden Hatıralar 1*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı, 2000.
- Togan, Zeki Velidi. *Hatıralar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Uçreditelnoye Sobraniye Stenografiçeskiy Otçet*. peçataetsiya po rasporyajeniyu pedsatelya Uçreditelnogo Sobraniya. Petrograd: Tipografiya Arend. Akts. O-va Dom Peçati, 1918.
- Vişnyak, Mark Veniaminoviç. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*. Sost. A. N. Meduşevskiy. Moskva: ROSSPEN, 2010.
- Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye*. Tsentrarhiv 1917 god v Dokumentah i Materialah pod red. M. N. Pokrovskogo i Ya A. Yakovleva. pod. k peçati İ. S. Malçevskiy. Moskva, Leningrad: Gosudarstvennoye İzdatelstvo, 1930.
- Znamenskiy, Oleg Nikolayeviç. *Vserossiiskoye Uçreditelnoye Sobraniye İstoriya Soziva i Poliitiçeskoj Kruşeniya*. Leningrad: İzdatelstvo Nauka, 1976.

